

Even terug op de Buitenzorglaan en omgeving

Arend Bulder

Voorwoord

Bijna 70 jaar geleden, augustus 1947, maakte ik met mijn ouders en zus de overstap van Kampen naar Ede waar mijn vader op de gemeentesecretarie kwam te werken. Ik was bijna 6 jaar toen ik op de Buitenzorglaan belandde en heb daar tot 1959 gewoond. Later realiseerde ik me hoe belangrijke deze periode is geweest in mijn beginnend leven. Dit vormde voor mij de aanleiding hierover iets op papier te zetten.

Het verhaal bestrijkt grotendeels mijn lagereschoolperiode waarin het dorp Ede kleinschalig en vrij overzichtelijk was. Ik koos voor een sfeertekening van die tijd,

gebaseerd op de waarnemingen en ervaringen van het kind dat ik toen was. Voor het duiden van veel zaken was ik nog te klein, laat staan dat ik verbanden tussen een en ander (door)zag. Om een beetje samenhang in de herinneringsflarden te brengen, heb ik ze in kleine hoofdstukjes gegroepeerd.

Het is onvermijdelijk dat ik namen noem van mensen die mijn pad gekruist hebben. Ik doe dat met enige voorzichtigheid, omdat ik niemand wil kwetsen – ook niet posthuum. De illustraties in mijn verhaal komen deels uit ons familiealbum, deels uit oude kranten en deels van internet.

Gaandeweg het schrijven groeide mijn nieuwsgierigheid naar de achtergronden van het decor waartegen mijn jonge leven zich afspeelde. Wie was bijvoorbeeld toch die Tielkemeijer waar een straat naar vernoemd was? En wanneer is dat Kippenlijntje er gekomen? Wanneer is mijn lagere school gebouwd? Enzovoort. Ik ging op zoek en vond o.m. op internet informatie en foto's die soms een antwoord gaven. Om het onderscheid tussen mijn persoonlijke herinneringen én algemene achtergronden in de tekst zichtbaar te maken, gebruik ik voor het laatste een cursief.

Hoe zag ons gezin er uit rond de komst in Ede? Linksboven mijn zus El (1944) en ik (1941). Deze foto maakte mijn vader in 1947 achter ons huis in Kampen, vlak voor de verhuizing naar Ede. Daaronder mijn ouders: Egbert Bulder (1912–1971) en Willemina Kruisinga (1911–1996), gefotografeerd in 1948 op het toen nog onbebouwde grasveldje tegenover de voordeur van Buitenzorglaan 16.

De verhuizing van Kampen naar Ede

Ik ben in 1941 geboren in Kampen. Omdat mijn vader per 1 september 1947 een baan kreeg op de gemeentesecretarie van Ede, vertrokken wij uit deze stad. Eind augustus stond op een regenachtige dag de verhuishwagen voor de deur die ons (vader, moeder, zus Elly en mij) naar Ede zou brengen. Ik had geen idee waar we naar toe gingen en vond het allemaal heel spannend.

Tijdens de overtocht heb ik, samen met mijn grootvader, in de afgesloten laadruimte gezeten. Ik herinner me nog dat de verhuishwagen stopte en plotseling de deuren aan de achterkant geopend werden. Op dat moment zag ik het allereerste beeld van mijn nieuwe woonplaats: Van Wijks Koophuis op den Hoek aan de Bospoort. Ik weet nog goed dat

deze aanblik een verpletterende indruk op mij maakte: hier zou ik komen te wonen. De chauffeur wilde weten waar de Amsterdamseweg was want daar, op nummer 34, zouden we tijdelijk intrekken bij de familie Van Lingen-Tilma. De heer des huizes was een gepensioneerd ambtenaar van de gemeente Ede – vandaar deze link. Pas in november 1947 konden we naar Buitenzorglaan 16 omdat de bewoner, Johannes van den Bent, toen burgemeester van Vlieland werd en daar ging wonen. Door zijn vertrek was op de gemeentesecretarie een stoel vrij gekomen voor mijn vader.

Buitenzorglaan 16

Het pand was eigendom van mevrouw Van den Bent, moeder van Johannes, aan wie mijn vader trouw iedere maand de huur betaalde. Zij woonde hoek Van Borsselelaan-Klinkenbergerweg. Uit oude foto's, leidde ik af dat 'ons' huis in de dertiger jaren van de vorige eeuw gebouwd moet zijn. Dat bleek te kloppen, want

onlangs hoorde ik dat het in 1937 opgeleverd werd en dat de familie Van den Bent opdrachtgever was. Achteraf gezien hebben we met de huisvesting een enorme mazzel gehad, omdat er kort na de oorlog in het hele land grote woningnood was. De naam Buitenzorglaan zal ontleend zijn aan het nabijgelegen hotel Buitenzorg.

Twée foto's met zicht op het laatste stukje Buitenzorglaan

Bovenstaande opname, gemaakt op Tweede Pinksterdag 1938, laat de spoorwegovergang zien zoals wij hem in onze vroegste Buitenzorglaan-tijd nog gekend hebben, zonder spoorbomen. Het onderschrift zegt dat de dieseltrein – met de in 1936 geïntroduceerde 'hondekop' – uit de richting Ede komt. Toch zit er voor mij iets raadselachtigs in deze opname: rechts van de trein op de achtergrond is een torenspits te zien. Van de Noorderkerk? In dit deel van het baanvak zit inderdaad een kromming, maar toch niet zó sterk waardoor de kerk verschoven lijkt?

Of zou het één van de twee torentjes kunnen zijn die links en rechts aan de voorgevel zaten van de grote villa 'Stompekamp' aan de Amsterdamseweg? In 1938 stond dit daar nog, vrijwel tegenover hotel Buitenzorg. Het lijkt erop dat 'ons' nummer 16, het laatste huis van de Buitenzorglaan, in het jaar van deze foto nog niet gebouwd was. Maar dat was wél het geval, want

we weten dat het in 1937 opgeleverd werd; de trein beneemt het zicht op het pand.

Achter de wachtende voertuigen voor de spoorwegovergang is een dichte bomenrand te zien. Dit moet de achterste begrenzing zijn van de uitgestrekte park-tuin achter villa 'Stompekamp'. In het midden van dit langwerpige perceel, de voormalige moestuin met vruchtbomen, kwam later de huidige Graaf Bentincklaan te liggen. *(meer hierover later in mijn verhaal)*

Voor ik verder ga, laat ik ter vergelijking met de vorige foto hieronder een opname zien uit ons familiealbum, tien jaar later. Zeer waarschijnlijk zomer 1948. Genomen vanaf ongeveer dezelfde plek, maar nu aan de andere kant van de spoorlijn. We zien hier het laatste deel van de Buitenzorglaan en nummer 16 vormde toen nog het sluitstuk van de bebouwing.

Indeling van ons huis

In mijn beleving was het een ruim huis met veel kamers. Zoals de traditie in die dagen het wilde, hadden we beneden een 'zondagse kamer' en een daagse kamer. In de eerste stonden enkele loodzware, ruimtevreterende crapauds en een klassieke kolenhaard met mica-glaasjes die op nootjes 3 of 4 gestookt werd – alléén op zon- en feestdagen! Boven de schoorsteenmantel een geplooid wortelnoten doek met daarop een messing salamandertje en een klein schemerlampje. Zó kleepte je toen je 'nette' kamer aan. Pas kort voor wij naar de Beatrixlaan verhuisden, kwamen er moderne, lichtgewicht meubels met stoffen in pastelkleuren. Met bijpassende salontafel waar een glazen plaat op lag.

Op de andere dagen van de week vertoefden we in de huiskamer met in het midden de eettafel en daar omheen de stoelen. Behalve de piano stond er aan de zijkant de zwart gemoffelde cilindrische kolomkachel die op cokes brandde. Bovenin de kachel zette je een zakketel zodat je 's winters altijd warm water bij de hand had. Wanneer het water aan de kook kwam, hoorde zo'n zacht vredig zingend geluid. En over de glimmende, hete kachelpijp werd nog snel even de in stijfheid gedrenkte

strik van zus El 'gestreken' vóór ze naar school ging. In de winter stond om de kachel een houten rekje waaraan wasgoed te drogen hing. Stond het té dichtbij, dan riep moeder: "*Jongens, rekje verder van de kachel! Ik ruik 't wasgoed!*".

In de hoek op een plank aan de muur stond het radiotoestel – aanvankelijk een ouderwets gothisch model met puntboog, later een meer eigentijdse.

Achter deze kamer lag de keuken met een klein aanrechtje en een driepits gastoestel. Eén kraan die alleen maar koud water gaf; een geiser was er niet. Aan de muur hingen wandkastjes voor serviesgoed. Van een koelkast was nog geen sprake. Je haalde dagelijks je boodschappen en de losse melk van melkboer Van Garderen die aan huis kwam, kookte je meteen zodat het langer houdbaar bleef.

In de keuken was een deur die naar de bijkeuken leidde. Deze was vrij ruim omdat hier het grote kolenhok moest staan en ook de was gedaan werd. Gewoon 'op de hand' omdat we aanvankelijk nog geen wasmachine hadden. Voor mijn moeder bepaald geen pretje; om haar handen een beetje heel te houden, smeerde ze ze vaak in met glycerine of iets dergelijks. Op de buitenmuur op het noorden zat een kraantje met daaronder een zinkputje. Omdat de bijkeuken niet verwarmd was, werd 's winters bij strenge vorst hier het water afgehaald.

Denkend aan dit kraantje, komen twee herinneringen bij mij boven:

De eerste is een koude novembermorgen toen een klein kind, dat met zijn ouders bij ons logeerde, onder de ijskoude straal gewassen werd. Wij rilden bij de aanblik van dit spartaans tafereel, maar het kind gaf geen krimp.

Het tweede betreft het villen van een konijn dat panklaar gemaakt werd door een overbuurman aan de Tielkemeijerweg, een collega van mijn vader. In die dagen hielp men elkaar over en weer.

Of er ook een kelder was, kan ik me niet meer herinneren. Misschien wel, want waar moest je anders de weckflessen laten? Later hoorde ik dat er toch wel een kelder was.

Tegenover de voordeur was de trap naar boven waar vier (slaap)kamers waren. In de noordhoek van de overloop zat een deur die toegang gaf tot de zolder onder het steile dak. Hier stonden behalve enkele koffers, een klerenkast, enz. ook een extra tweepersoons bed voor het geval gasten bleven slapen. Vanaf de overloop kon je met een deur op het platje boven de bijkeuken komen. Ik herinner me dat we hier op een avond in oktober 1957 de eerste tekenen van de ruimtevaart hebben gespot: de Spoetnik.

Nee, we hadden geen badkamer. Op vrijdagavond gingen wij kinderen om de beurt in de grote zinken teil die in de huiskamer naast de kachel op twee keukenstoelen was gezet. Twee slaapkamers waren voorzien van een wastafel.

Van centrale verwarming in het hele huis was dus geen sprake. 's Winters brandde door de week in het hele huis maar één kachel. Daarom stonden in de andere ruimten de ijsbloemen op de ramen – je wist niet beter.

Rondom het huis

Een recht toe recht aan buizenhekwerk, bespannen met grof gaas, vormde de afscheiding met de straat. Rechts vooraan zat een hekje met daarachter het grintpad dat langs huis en bijkeuken naar achteren liep. In betere dagen was dit hekje lichtgroen van kleur zoals al het andere ijzerwerk van ons huis.

Van dat hekje herinner ik me nog een voorval. Op een gegeven moment was het nodig aan een opknapbeurt toe. De toen al oude schilder Vorwald, die pal naast de B-school aan de Veenderweg woonde, kreeg de opdracht. Vorwald kwam en lichtte het verroeste, vervelozie poortje uit

z'n hengsels en bracht het op een handkar naar de werkplaats.

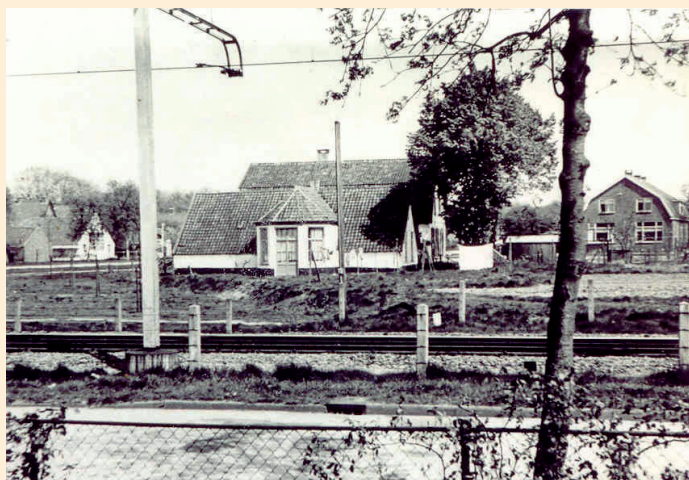
Na verloop van tijd werd mij gevraagd om uit school even bij de schilder te informeren hoever hij met het hekje was. Toen ik daar op de stoep stond, verscheen plotseling bij de achterdeur zijn zwaar gehandicapte zoon die luid onverstaanbare klanken uitstootte. Ik schrok daar zó van, dat ik rechtsomkeert maakte en naar huis rende zonder de schilder gesproken te hebben. Enige tijd later hing het hekje, fris Staphorst-groen geverfd, weer op z'n plaats.

Links van de voordeur een betegeld 'platje' voor de openslaande tuindeuren van 'de zondagse kamer'. Op mooie zomeravonden of zonnige zondagen zaten we daar met het gezin of met vrienden van mijn ouders. Vóór dat er naast en om ons heen gebouwd werd was dit een prijsplekje met riant uitzicht. Heerlijk rustig met in de verte

af en toe een auto op de rijksweg.

Tegenover de voordeur stond een Japanse kers die soms begin mei volop in bloei kon staan. Ik weet dat omdat we op de avond van de dodenherdenking bij het mausoleum op de Paasberg wel eens een tak meenamen. Ik denk dat dit de allereerste bloesem was die ik tekende en met waterverf inkleurde.

Keek je uit ons voorkamerraam, dan zag je aan de overkant van de spoorlijn deze witte boerderij. Op de foto is te zien dat de Kippenlijn al geëlectrificeerd is en dat er aan beide zijden een hek is geplaatst. Ik vermoed dat het huis links op de achtergrond, langs de Rijksweg van de familie Ekris was.

Op de erfscheiding met de burens van nummer 15, de Kesteloo's, stond een laag hek. Tussen ons huis en dit hek was een smalle strook grond waar voor mij veel ondefinieerbare struiken welig groeiden.

De tuin

Achter het huis lag nog een aardig stuk tuin. Hier stond een grote, vruchtdragende kersenboom met daaronder een dubbele rij aalbesstruiken. Wij verbouwden geen groenten, wat veel burens wél deden. Het enige eetbare gewas dat ik mij herinner, was rabarber dat op de plaats groeide waar het keukenafvalwater open en bloot de tuin instroomde (?!)

In het midden een tuinpad met de bekende betonnen waslijnpalen. Dit pad liep dood op het toen braakliggende achterterrein, ooit de uitgestrekte moestuin die bij villa Stompkamp hoorde. Dit lag een stukje hoger dan ons lapje grond. Voor de rest nog wat vage struiken en een perzikboompje met vruchten die nooit groot en echt rijp wilden worden. Aan tuinonderhoud werd weinig gedaan; al-

leen wanneer wij tijdens de zomervakantie (*bijna 10 jaar lang naar Vlieland!*) andere mensen in ons huis kregen. Dan moesten wij, kinderen, plotseling onkruid wieden; iets waar we bepaald niet naar uitkeken...

Overigens hadden we wél een tuinman voor de voortuin. Op z'n klompen kwam hij de Bergstraat af met een grote houten kruiwagen waarin de tuingereedschappen lagen. Inclusief de zeis voor het grasmaaien, afgeschermd met een jute zak.

Meestal kwam hij op zaterdagmiddag rond half twee, na de fluit van houthandel Tulp: het moment waarop toen het weekend begon. Tegen het hek stonden over de volle breedte rozenstruiken die soms wel drie keer per jaar uitbundig bloeiden en heerlijk roken. Rechts naast het grindpad bij de vlaggemast werd, traditiegetrouw, in de herfst je oog gestreeld door een uitbundig bont boeket dahlia's. De grillig gevormde knollen van deze plant overwinterden in de bijkeuken op de vensterbank.

Na een paar uur snoeien, wieden en gras maaien was de kruiwagen vol met tuinafval en na een kopje thee te hebben gedronken, ging hij weer huiswaarts. Ik vermoed dat vader door zijn contacten met de gemeente op het spoor van deze man was gekomen. Het was een hele rustige, stille en bescheiden man. Ik weet het niet zeker, maar ik dacht ooit de naam Maas Folsche te hebben opgevangen.

Het harken van het grindpad langs het huis deed hij ook. Als ik nu dit geluid ergens hoor, ben ik in no time weer terug bij de zaterdagmiddagen van toen. Overal om je heen was hetzelfde vredige, relaxte geluid te horen: het werk aan kant en nu lekker uitrusten.

De buren

Toen wij in november 1947 in ons huis kwamen wonen, lag daar naast een onbebouwd stuk grasland. Een ideale speelplek voor kinderen waar je lekker je gang kon gaan. De foto hiernaast waar mijn piepjonge broer

Coen in z'n kruiwagentje zit, is rond 1950 op dit braakliggend landje genomen. Hier is goed te zien dat het Kippenlijntje nog niet geëlectrificeerd was en dat er nog geen spoorbomen waren. Achter het hoofd van Coen is de boerderij van Van Gelder (of heetten ze Van Ginkel?) te zien die enkele jaren later het veld moest ruimen voor Rubberfabriek Velp.

Op het lege grasveldje van de foto werd begin vijftiger jaren een twee-onder-een-

kap woning gebouwd. De nieuwe burelen direct naast ons werden de heer en mevrouw **Klaassen**, een al wat ouder echtpaar. De andere helft werd betrokken door hun net getrouwde dochter en haar man: de familie **Heidstra**.

De familie Klaassen had een kippenhok en een uitgebreide moestuin. Op een gegeven moment waren daar voortdurend ratten. Toen het niet lukte ze te vangen met vallen of gifkorrels, werd ten einde raad water in de gangen gespoten. Na enige tijd stormden de ratten krijsend uit hun holen en daalde plotseling de grond enkele centimeters. Een heel wonderlijk gezicht om zo'n grote lap grond zo weg te zien zakken. Hoe het verder met het ongedierte is gegaan, weet ik niet meer.

Aan de ander kant op nummer 15 woonde de familie **Kesteloo**. Ze hadden één kind, een zoon die Wim heette en van mijn leeftijd was. Hij ging met mij naar dezelfde School met den Bijbel aan de Telefoonweg en zat in dezelfde klas.

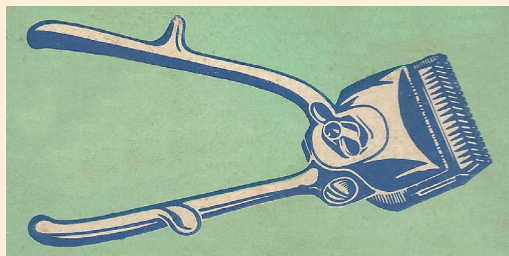
Wims vader had een hoge rang had bij de Edese politie. Als kind voelde je de wolk van ernst en de onkreukbaarheid die rond meneer Kesteloo hing; met hem viel niet te spotten. In dat licht gezien was het niet vreemd dat Wim moeiteloos alle rangen bij de politie en in het leger kon opnoemen en dat ook aan de uniformen aflas. Van zijn 'speelgoed' herinner ik me een imposant barok Duits kasteel en zijn begerenswaardige collectie tinnen soldaatjes.

Achter in hun tuin stond o.m. een kersenboom met donker blauw-rode zoete kersen; verrukkelijk en dus heel moeilijk om zonder toestemming van die vruchten af te blijven. Datzelfde gold voor de sappige peren.

Nog één herinnering aan deze familie: Wim had een opa die in Ede woonde en naar wie hij vernoemd was. Opa Willem Kesteloo kwam regelmatig bij zijn (klein) zoon op bezoek. Hij was een gepensioneerd politieman en zeer punctueel. Was de theevisite voorbij, dan besteedde hij klokslag half vijf zijn rijwiel met gezondheidszadel voor de thuisreis. Hij deed dat door met z'n linkervoet op de uitstekende asstang van het achterwiel te stappen. Een heel merkwaardig en komisch gezicht om dat kleine (Zeeuwse?) mannetje al steppend zó weg te zien rijden. Het verhaal ging dat hij niet schroomde zichzelf te straffen voor een door hem begane verkeersovertreding. Een

kapot achterlicht betekende thuis aan de keukentafel drie bladzijden overschrijven uit Handboek Soldaat...

Naast de Kesteloo's woonde de familie **Hummelen**, op nummer 14. De heer des huizes was leraar aan een Edese ULO-school. Zijn zoon Piet was mijn speelkameraadje en zat ook bij mij in de klas op de School met den Bijbel aan de Telefoonweg.

Bij deze burenen met een groot gezin viel altijd wel wat te beleven. Vader Hummelen was op veel terreinen een fervente doe-het-zelver-avant-la-lêtre. Kappers en schoenmakers verdienden geen stuiver aan hem. Bekend waren de zaterdagse knipbeurten van zijn kinderen in het schuurtje achter het huis: je

stond op je tenen voor het raampje om te zien wanneer je kameraadje Piet eindelijk gekortwiekt was. Op de klassieke schoenmakersleest werden eigenhandig de schoenen verzoold. En nieuwe snelbinders voor de fiets werden vakkundig uit een oude tractorbinnenband gesneden. Kleine ziekten in het gezin werden met homeopatische middelen aangepakt. Ik denk dat, naast een ongetwijfeld principiële overtuiging, ook zuinigheid een grote rol speelde: zijn onderwijzersalaris zal bepaald niet groot geweest zijn. Los daarvan ging men in die dagen zo vlak na de oorlog zuinig om met de schaarse spullen en was hergebruik troef.

Op verjaardagen van de jongste kinderen haalde vader Rein nog wel eens een stokoude toverlantaarn tevoorschijn; zo eentje die niet op elektrisch, maar op het licht van een kaars werkte! Een ware belevenis in het pre-televisietijdperk; een kinderhand was, zeker toen, gauw gevuld.

En verder hield de familie achter het stenen schuurtje in een aangebouwd hok konijnen, Vlaamse Reuzen als ik me goed herinner. Deze beesten waren goed voor de mest op het moesveld en ook voor het vlees. Ze moesten wel iedere dag gevoerd worden en dus stroopte je met jute zak en zakmes de berm af naar geschikt konijnenvoer. Vooral de bladen en de wortel van de paardenbloem waren gewild. Op het moment dat er geslacht werd, mochten wij niet in de buurt komen. Kennelijk wilde vader Hummelen, die zelf slachte, ons kinderen niet met deze brute overgang van leven naar dood confronteren. Maar je hoorde toch h e ze het leven lieten: met één gerichte slag in de nek.

Was het beest eenmaal dood, dan probeerde je als nieuwsgierig kind te zien hoe het verder ging. Je zag dat de huid er af gestroopt werd waarna het dier met een scherp

mes opengesneden werd. De binnenkant van de harige huid werd flink schoongeborsteld en op een houten raam gespannen. Na verloop van tijd vond je het geprepareerde konijnenbont weer terug als vloermatje voor een bed. Ja, álles kon weer gebruikt worden.

Self supporting

Een groentetuin achter je huis was in die tijd heel gewoon. En zeker in de schrale jaren vlak na de oorlog probeerde men, waar mogelijk, in eigen onderhoud te voor zien. Verschillende mensen aan de Buitenzorglaan hadden een eigen groentetuin met daarin o.m. worteltjes, bieten, uien, sla, erwten, sperciebonen, kool, aardbeien, enz. Wat niet direct geconsumeerd kon worden, werd geconserveerd. Omdat men nog geen vrieskist had, gingen de (snij) bonen met veel zout in een groot geglazuurd aardewerk vat en werden vruchten geweekt in glazen potten. Was de oogst daar, dan moest iedereen in het gezin meehelpen. Veel werk, maar dan had je voor een hele winter weer wat te eten. Was het tijd voor zaaien of poten, dan werd de tuin met (koe)mest of eigen gemaakte compost bestrooid en vervolgens omgespit. Om het laatste goed te doen liefst twee-spanden-diep. De familie Hummelen gebruikte bijvoorbeeld de mest van hun konijnen. Om de sperciebonen te leiden, werden bonenstaken keurig in het gelid gezet. Alles met elkaar een arbeidsintensieve bezigheid waar veel uren in gestoken werd. Het was meer noodzaak dan een groene hobby: je moest er immers van leven. Een tijd waarin je van nature zuinig was en zoveel mogelijk recyclede waardoor vaak een beroep werd gedaan op je persoonlijke inventiviteit en creativiteit. Want weggooien of nieuw kopen was wel het laatste wat je deed.

De lagere school

Daarover valt veel te vertellen, maar ik zal mij proberen te beperken. Mijn lagere school was de School met den Bijbel (later Cavaljé-school) aan de Telefoonweg. Op de foto hiernaast, gemaakt rond 1900, staat alleen nog wat later de

A-school genoemd zou worden. Links daarvan het bovenmeesterhuis – van oud-bovenmeester Koffrie werd er altijd bijgezegd. Beide panden zijn in 1890 gebouwd. In het bovenmeestershuis was later de kleuterschool gevestigd. Daar ging ik van september 1947 tot april 1948 naar toe.

Van dat prille begin herinner ik me weinig meer dan matjes vlechten en muizentrapjes maken. Van buitenspelen zal, gezien de winter, wel niet veel terechtgekomen zijn. Ook de namen van de juf(fen) willen mij niet meer te binnenschieten. Wel weet ik dat het daar heel sterk naar schoonmaakmiddelen rook – van de kinderwc-tjes misschien.

Tussen de kleuterschool en de 'grote' school zat een (vlucht)deur die op de binnengang van de A-school uitkwam. Meteen rechts tegen de muur in een donkere hoek stond de geheimzinnige Indië-kast met allemaal attributen uit toen nog nét Nederlands-Indië. Kijkvoer voor nieuwsgierige kinderen die, op hun tenen staand, door de ramen in de deuren een siri-pruim, een betelblad, een rijstsnijmesje, een kokosnoot, een fragment van een wajangpop en wat al niet meer zagen. Onbekende voorwerpen uit een onbekend land waarvan voor mij iets griezeligs-mysterieus uitging.

Het gebouw van de 'grote' school bestond uit twee gescheiden afdelingen: de A-school van meester Evers, het oudste deel zoals we op de foto al zagen, en de later haaks hieraan vastgebouwde B-school van meester Schraa. In de kindermond was je óf een Aap óf een Beer. In april 1948 werd ik een Aap en kwam bij juffrouw **Hulsebos** in de eerste klas. Zij was een vriendelijke, maar wel strenge juffrouw met een Gronings accent dat mij vertrouwd voorkwam: mijn moeder en mijn grootmoeder hadden hun roots in Groningen liggen...

Als juf iets vertelde moesten wij netjes zitten op onze hoge grote houten banken, met de armen op de rug. Ik was erg onder de indruk van dat grote gevaarte en ging met mijn handen op onderzoek uit.

Vooraf dat schuifje in het midden bovenop intrigeerde mij hogelijk. In 't opbergvak voelde ik een metalen kokertje met een gaatje en stak mijn vinger daarin. Had ik dat maar niet gedaan, want hij bleef vastzitten. Toen de handen weer op de rug moesten, kon kleine Arie (zo werd ik toen genoemd)

met een hoog rode kleur maar één arm op de rug doen. Oei, daar kwam de juf aan: wat was dát nou?! Met groene zeep en zachtjes trekken kwam mijn vinger na lang wurmen eindelijk weer los.

Ik kreeg een ferme preek die ook voor de medeklasgenootjes bedoeld was: laat dit een les voor jullie allemaal zijn. Ja juf!

Later hoorde ik dat in dat kokertje het witte porcelijnen inktpotje moest, en dat je

dit van binnenuit omhoog kon drukken door je pink in het gat te steken. De eerste jaren schreven we nog met een kroontjespen, zeker bij schoonschrijven (pas na de vijfde klas was de balpen al zo ver opgerukt dat je die mocht gebruiken). De dag vóór de vakantie werden alle inktpotjes in een verzameltreef opgehaald en in de hoge, grenen schoolkast gezet.

Van klas 1 herinner ik mij, behalve de schrijfoefeningen en de primaire rekenlessen, ook verkeerslessen. Daarvoor werden grote gekleurde kartonnen platen op het bord gehangen met op elk een levensgrote O. Elke O was getransformeerd tot een mensfiguurtje dat ons met klem voor iets wilde waarschuwen. Waarvoor ben ik vergeten; waarschijnlijk stonden ze voor Onoplettendheid, Onbedachtzaamheid, etc. Hoe dan ook, ik was iedere keer weer in de ban van de wijze waarop juffrouw Hulsebos met haar duidelijk Gronings accent de O uitsprak. Gelukkig heb ik bijna aan het eind van mijn lagere school tijd wel mijn verkeersdiploma gehaald.

Nog even bij dat diploma blijvend: hier hoorde ook een textiel-insigne bij voor op de mouw van je jas. Moeder had dat nét opgenaaid toen ik bij Hilletje een last-minute boodschapje moest doen. In de haast fietste ik op het trottoir en zag niet die politie-agent staan. Met een plagend-spotkend glimlachje pakte hij me bij de mouw en zei: “Zo, zo, zal ik die er maar weer afhalen?” Met het schaamrood op de kaken ging ik huiswaarts.

Ik maak nu een sprongetje naar juffrouw **Meijerink** en zie voor me een lange magere, strenge juf. Ik herinner me nog goed leesboekjes waarin met potlood woorden of letters waren doorgestreept. Iets waar ik mij zeer over verbaasde omdat elke beschadiging van een boekje door mij bijna als heiligschennis werd gezien. Ik

ontdekte bijv. dat heel consequent het woord 'warempel' doorgestreept was. Wie had dat gedaan en waarom? Als daarna gevraagd werd, was het antwoord dat 'warempel' geen net woord was. Nadere tekst en uitleg werd niet gegeven; misschien waren we hiervoor nog te jong. Ik ga er maar vanuit dat de juf wist wat ze deed en dat ze 'een zuster, recht in de leer' was.

Een andere reden zou kunnen zijn geweest dat zo kort na de oorlog nog gebruikt werd gemaakt van leesboekjes in de oude spelling: bosch, visch, enz. Zeer waarschijnlijk omdat toen het geld ontbrak om andere, nieuwe leesboekjes aan te schaffen. De correcties werden op aanwijzing van de juf klassikaal met potlood aangebracht.

Zelf heb ik één keer een nog ongecorrigeerd woord aangetroffen en dat braaf gemeld. Ik voel nog die wonderlijke sensatie dat je met toestemming van hogerhand in een schoolboekje mocht strepen.

Dan door naar meester **Eijgenraam**, in de wandeling 'Bennebok' genoemd (hij heette Ben Eijgenraam, vandaar). Bij hem heb ik mijn sterke interesse voor geschiedenis opgedaan. Hij kon spannend vertellen over een stokoude potscherf die hij bij het spitten in zijn moestuin was tegengekomen.

Verder herinner ik me hem als een meester die vastgenageld aan zijn lessenaar zat en met een lange bonestaak op je schouder tikte: "... *doorlezen!*" of "... *schriften ophalen!*" Pas later hoorde ik dat hij behoorlijk reumatisch was en hierdoor slecht ter been.

Meester Eijgenraam was een groot liefhebber van paarden en heeft, hoorde ik veel later, in organisatorisch-bestuurlijke zin veel voor lokale paardenliefhebbers betekend. Wanneer je voor tekenen een voldoende wilde halen, moest je bij hem een krabbel van een paard laten zien – altijd prijs.

Ook bij de aardrijkskundeles klonk zijn liefde voor paarden door. Toen wij de eilanden van onze voormalige Gordel van Smaragd moesten leren, deed hij ons bij Celebes (Sulawesi nu) een ezelsbruggetje aan de hand: "...*denk maar aan schele Bles*". Goed denkbaar dat zijn hartstocht voor paarden ontstaan/aangewakkerd is toen hij als jong Edes knulletje, geboren in 1900, in zijn garnizoensdorp veel militairen met paarden door het dorp zag rijden. Bij grote oefeningen op de Edese heide gebeurde het wel dat huzaren bij particulieren werden ingekwartierd. (zie foto hiernaast).

Vervolgens meester **Verhoef**, een jonge meester die nieuwe dingen deed. Bijvoorbeeld gymlessen achter de school of op woensdagmiddag met de klas naar het Edese bos om namen van planten en bomen te leren. Een frisse wind door het behoudende en weinig inspirerende onderwijs dat wij van de oude garde kregen. Helaas is meester Verhoef maar kort op school gebleven en heeft, naar ik meen, zijn onderwijswerk in de buurt van Rotterdam voortgezet. Hij was een Edese jongen wiens vader een kruideniersbedrijf had op de Bunschoterweg.

Ik herinner me nog een incident bij de buitendeur toen we terugkwamen van een gymles op het schoolplein. We moesten vóór de deur netjes in de rij staan en wachten tot de meester de deur opendeed. Voor één van de leerlingen duurde dit te lang en hij opende vast de deur. Toen meester Verhoef hem hierover bestraffend toesprak en bij zijn schouder greep, ging de jongen door het lint en begon met de meester te vechten. Hij sloeg hem de bril van zijn neus. Wij stonden aan de grond genageld onthutst toe te kijken: véchten, en nog wel met de mééster!!...

In de zesde klas kreeg ik meester **Rink**, ook een verademing. Hij wist goed met leerlingen om te gaan. Zijn verjaardag in de klas werd een bijzonder feestelijke happening. Eén van de spelletjes was een wedstrijdje beschuit eten en wie daarna het eerste op een fluitje kon blazen. Hij kon boeiend vertellen en had pedagogisch-didactische kwaliteiten. Het 'waarom' van pre-puberende pupillen kapte hij niet af, maar gaf tekst en uitleg en schuwde de discussie niet. Duidelijk onderwijs nieuwe stijl. Een houding die bij veel medeleerlingen zeer gewaardeerd werd.

Nog iets nieuws in het laatste schooljaar: de introductie van de 'klaarovers'. Het verkeer begon geleidelijk toe te nemen en men was bezorgd over de veiligheid

van kinderen die naar school moesten. Er kwam een politieagent op school die tekst en uitleg gaf en zei wat een 'klaarover' moest doen. Na afloop liet hij een paar wit-plastic riemen achter en enkele 'conducteursbordjes'. De steel was van een ijzeren pijp waarin electriciteitsdraden doorge-

trokken werden en het bordje was met de hand gemaakt en beschilderd: een brede witte rand met een rode cirkel in het midden.

Zelf heb ik een poosje dit werk gedaan op het kruispunt Telefoonweg-Molenstraat. Een kwartier vóór de schoolbel geluid werd, haalde je de gordel en het bordje op school op. Op de foto waarop ik in functie ben, is te zien dat een aantal huizen aan de Telefoonweg bij de kruising toen nog niet gebouwd waren. Dat was een weiland waarin schapen graasden. Op de achtergrond links het vertrouwde torentje van de Noorderkerk.

Over meester **Evers** kan ik weinig zeggen omdat we hem maar heel kort hebben gehad. Bij mij is beklijfd het beeld van een sigarenrokende oude man in driedelig pak; misschien zat hij toen al tegen zijn pensioen.

Soms werd het lesprogramma op school even onderbroken door de komst van de schoolfotograaf. Van te voren aangekondigd, dus morgen nette kleren aan. Deze foto van mij en mijn zus Elly is in 1952 gemaakt. Ook kon het gebeuren dat er een glasblazer op school kwam die kunstige dierfiguurtjes van glas maakte.

Maar het meest hilarisch was wel de pottenbakker met z'n draaischijf. Hij vroeg, met een knipoog naar ons kinderen, of de meester hem even wilde helpen bij het draaien. Geheid dat de mooie vaas-in-wording dan in elkaar klapte – lachen dus.

Nog even terugkomend op 'sporten/ gymnastiek op school'. Zoals eerder gezegd kwam dit, zeker de eerste jaren, niet of slechts marginaal aan de orde. In de laatste klassen was er schoolzwemmen: met z'n allen op de fiets naar het ENKA-bad, vlak bij station Ede-Wageningen. Gelukkig kon ik toen al zwemmen, want dat had ik mijzelf aangeleerd. Er is een tijd geweest dat ik, zodra het

openluchtbad na z'n winterslaap weer open was, iedere ochtend bloedvroeg in m'n eentje op de fiets vanaf de Buitenzorglaan daar naar toe reed. Om vijf voor zeven, samen met andere fanatiekelingen, voor het hek wachten tot we naar binnen mochten. Ik heb ooit twee zwemdiploma's gehaald.

De eerste twee keer verkleedde ik mij in de algemene kleedruimte waar je kleren onbewaakt bleven hangen. Maar toen ik twee keer zonder onderbroek thuis kwam, besloot ik mij voortaan in een hokje om te kleden en de haak met kleren bij de garderobebewaking af te geven. Oppassen dat je het aluminiumschijfje met je nummer erop niet kwijtraakte.

De weg naar school

De weg naar school liep ik, al dan niet met zus El, verschillende keren per dag. Want tussen de middag werd er thuis warm gegeten. Je liep de Buitenzorglaan uit tot aan de Amsterdamseweg. Bij dokter Van Waalwijk van Doorn stak je over en dan door naar de Telefoonweg. Rechts vooraan stond, een eindje van de weg af, een oude villa met een voor ons kinderen onbegrijpelijke naam: Rose Cottage.

Omdat ieder van ons het fonetisch uitsprak, wist je precies over welk huis het ging. Pas veel later ontdekte je dat dit een Engelse naam was. Het huis blijkt er nog steeds te staan (*zie foto hierboven*)

Dan verder langs o.a. de familie Goedhard; hun emaille naambordje was duidelijk te lezen. Daarna stak je het Bettekamperpad over en vervolgde je de Telefoonweg. Je passeerde een schoenmaker, een transportbedrijf, een fietsenmaker en, tot slot, slager De Kloet. Daarnaast was een grote moestuin die vóór de Concordia-molen lag. Was je de Molenstraat overgestoken, dan liep je langs garagebedrijf Derksen en kwam de school in zicht.

Ik herinner mij dat er voor deze garage een hond werd aangereden die zieltoegend op het trottoir lag te janken van de pijn. De garagist kon het niet aanzien en verlostte het dier met de ferme tik van een stuk hout uit zijn lijden. Voor mij een heftige ervaring die nog dagenlang op mijn netvlies stond; zó direct met de dood geconfronteerd.

Tot slot nog één herinnering aan een zomers noodweer boven Ede dat zich tijdens schooltijd voltrok. De lucht werd inktzwart en het begon plotseling hevig te onwe- ren. Na een zeer zware slag die de school letterlijk op z'n grondvesten deed trillen,

viel plotseling het plafond in één van de lokalen naar beneden. De kinderen in die klas waren hevig geschrokken onder de grote houten banken gedoken. Toen het weer geluwd was, werd de omvang van de ravage zichtbaar: alsof er een bom was ingeslagen. De banken waren bezaaid met brokken gips en flarden stroostengels en overal hing een dichte kalkmist. Je keek zo tegen de kale latten aan waar ooit het plafond tegen aan was gestuct... Heftig, om nooit te vergeten.

Bij het afronden van het onderwerp 'school', laat ik deze oude foto zien van mijn school en de omgeving. Dit beeld herinner ik mij heel goed: zo zag het eruit in mijn jaren. We staan op het kruispunt Telefoonweg-Brouwerstraat-Veenderweg. Links een deel van de A-school waar ik op zat, rechts een fragment van slagerij Van Wincoop.

De Telefoonweg heette vroeger Achterstraat. In 1888 gaf de gemeenteraad het z'n huidige naam vanwege de eerste telefoonverbinding in Ede die langs deze weg liep. De lijn verbond hotel Van Laar (vlakbij Station Staatsspoor) met logement en stalhouderij De Posthoorn aan de Notaris Fischerstraat, tegenover het oude gemeentehuis.

De kerk

Een niet onbelangrijk gegeven in ons gereformeerde gezin was de kerk, de Noorderkerk. Iedere zondag één of twee keer het loopje daar naar toe: straat uit richting dorp, spoorlijn over en dan was je er. In het gebouw was voor een kind dat de preek niet kon volgen genoeg te zien en... te tellen; bijvoorbeeld de vele loden pijpen van het orgel. De rituele handelingen in de eredienst waren al snel gesneden koek. Als de ouderlingen en diakenen links en rechts van de preekstoel plaats hadden genomen, was het tijd voor de dominee om uit de consistorie te komen, een hand te schudden en in zijn

‘houten broek’ te klimmen. In onze tijd was dat dominee B. Slingenberg die tegelijk met mijn vader aan de VU had gestudeerd.

Soms moest de dienst even worden onderbroken wanneer iemand tijdens de preek luid begon te snurken. Tien tegen één een hardwerkende middenstander die, hier even tot rust gekomen, door slaap werd overmand. Of die keer dat een heel lange diaken, kleermaker van beroep, een epileptische aanval kreeg en door mede-broeders gestrekt naar de consistorie werd afgevoerd.

Naast de kerk, in de kromming van de weg, stond de oude pastorie met daarvoor een kanjer van een boom (esdoorn?). Ik had het geluk dat Mathilde, de dochter van de dominee, een klasgenootje was en dat ik in en rond die boom kon spelen.

Rechts van de kerk, achter de kosterswoning van Andries Bruxvoort, lag het verenigingsgebouw waar ik

naar de ‘knapensjees’ ging. Hier kreeg je ieder jaar met kerst de traditionele tractatie aangereikt: een sinaasappel van groentegroothandel Heij en chocolademelk van melkboer Peelen. Oh ja, wel graag zelf je beker meenemen.

Verderop in het verhaal onder het kopje ‘Buitenschoolse activiteiten’ iets meer over de Noorderkerk en de jeugdactiviteiten waaraan ik toen deelnam.

De verzuiling

Om nog even bij de kerk te blijven: je had als kind toen al aardig weet van wie in jouw omgeving Gereformeerd, Hervormd, Artikel 31 of Oud-Gereformeerd was. Ik begreep dat ‘Hervormd’ meerdere varianten kende, van ‘zwaar’ tot ‘licht’. Ik herinner me nog de komst van een nieuwe variatie: een predikant kon zich niet meer in de leer van de moederkerk vinden en startte, samen met anderen die zijn geloofsaanscherping deelden, zijn eigen kerk. Eén van hen had een grote loods bij zijn bedrijf aan de Veenderweg; die werd zaterdags (uiteeraard!) voor de zondagse eredienst gebruiksklaar gemaakt.

Maar de Gereformeerden konden er ook wat van. De verhoudingen tussen Gereformeerd Synodaal en Artikel 31 lagen in die jaren zo kort na de scheuring in 1944 nog heel gevoelig. Van katholieken in de Buitenzorglaan kan ik mij alleen de familie Hanstede herinneren.

Eén, haast cartoonesk zondagbeeld van kerkelijk Ede vergeet ik nooit meer. Aan de overkant van het spoor op de Tielkemeijerweg woonde een zeer kinderrijk gezin. Zó

talrijk dat er zelfs in twee groepen gegeten moest worden. Elke zondag ging de hele familie te voet twee maal naar het zogenaamde Poele-kerkje (Oud-Gereformeerd). Vooraan in het zwart de beide ouders en daarachter hun kroost, aflopend van groot naar klein.

Anders dan bij de 'roomsen' werd in die dagen in de protestantse sector, zeker bij de 'zwaren', de zondagsrust strikt geëerbiedigd. Dat betekende voor de kinderen dat die dag heel weinig mocht: niet fietsen, niet zwemmen, geen ijsje, geen kermis, geen film, enz. Bij ons thuis ging men hier aanvankelijk in mee vanuit de gedachte 'anderen met jouw gedrag niet voor het hoofd stoten'. Maar toen mijn kleine broer Coen op de dag des Heren glunderend zijn nieuwe fiets op straat ging uitproberen, besloten mijn ouders daar geen werk meer van te maken. Voor ons kinderen voelde dat als een enorme doorbraak.

Het was in die sterk verzuilde tijd een ongeschreven wet dat je je boodschappen deed bij geloofsgenoten. Bij ons thuis werd aan deze commerciële scheiding der geesten niet altijd strikt de hand gehouden: slager Deutekom was van Hervormde huize, zo ook bakker Van der Spek. Of dat het gevolg was van kerkelijk liberaal denken van mijn ouders of misschien gewoon puur praktisch, weet ik niet. Een feit was dat beide winkels dichtbij ons huis waren en dus veilig genoeg om een kind om een boodschap te sturen.

De spoorlijn

Ons huis aan de Buitenzorglaan stond pal naast het Kippenlijntje. Vóór dit traject geëlectrificeerd werd (1951) reden hier, behalve diesels, ook stoomtreinen. Bij het passeren van de stoomlocomotief hing er een wolk van waterdamp in de straat. Ter hoogte van ons huis klonk het schrille fluitsignaal wanneer de trein de spoorwegovergang in de Rijksweg naderde.

Pal naast deze overweg stond een klein houten keetje waar de overwegwachter huisde. In zijn hokje hing de onmisbare klok en stond een kacheltje voor de winterdag. Omdat daar toen nog geen slagbomen waren, trok hij, met een rode vlag in de hand, kettingen over de Rijksweg om zo het doorgaande autoverkeer te laten stoppen. Over de wandel- en fietsovergangen

schoof hij rood-wit geverfde latten.

In onze tijd zat daar vaak overwegwachter Jansen (zie foto hiernaast), die ons spelende kinderen mild-dreigend met z'n lijzige stem van het spoor joeg. Je kon daar heel makkelijk op komen omdat er lange tijd geen hek langs de spoorlijn stond. Rond het middaguur kwam zijn vrouw of dochter op de fiets met een pannetje warm eten, klassiek geknoopt in de theedoek.

Ik herinner me die keer dat hij zich tijdens diensttijd verslapen had. De trein minderde vaart en hield stil vóór de overgang. Vervolgens werd Jansen wakker gepord. Voor ons kinderen de sensatie van een langzaam tot stilstand komende trein: wéér een ongeluk? Het

was toch nog geen vrijdagmiddag, het moment waarop op deze overweg nog wel eens iets mis ging?

Of er disciplinaire maatregelen op gevolgd zijn, weet ik niet. Ik denk dat Jansen toen al aardig op leeftijd was, misschien wel dicht bij z'n pensioen.

In 1951 werd de Kippenlijn geëlectrificeerd. Ik zie nog de graafmachines, gemonteerd op laadwagons, die op gezette afstand van elkaar mooie ronde gaten in het tracee naast de rails groeven. Daarin werden later de betonnen voeten van de ijzeren palen voor de bevestiging van de elektrische bedrading verankerd. Eenmaal klaar, moest ik wennen aan het feit dat het vertrouwde fluitsignaal van de stoomtrein bij het naderen van de spoorwegovergang definitief verstomd was. En een hek zorgde ervoor dat je niet zomaar meer de spoorlijn over kon steken.

Een bijzonder 'pluspuntje' van de electrificatie was dat, wanneer het gevroren had, de beugels van de trein zo lekker tegen de draad knetterden. Vooral 's avonds vertelde dit flikkerend licht al minuten lang dat de trein uit Lunteren er aan kwam. Ik vond dit altijd een heel geheimzinnig en fascinerend gezicht!

Wat ik vond over de (voor)geschiedenis van het "Kippenlijntje":

Rond 1880 bestonden er plannen voor de aanleg van een spoorlijn tussen Nijkerk en Ede. De lokale bestuurders, met name in Nijkerk en Ede, zagen echter niets in een spoorlijn. Na twintig jaar gingen de gemeentes overstag. Dat lukte pas nadat de vroede vaders van Nijkerk bij de Majesteit op het Loo op het matje waren geroepen... De gemeente Ede zegde geld toe aan de nieuw opgerichte N.V. Spoorwegmaatschappij De Veluwe. Voorwaarden: de spoorlijn moest om het dorp aangelegd worden en de zondagsrust geëerbiedigd.

Op 1 mei 1902 kon de verbinding worden geopend. De lijn werd geëxploiteerd door de Nederlandsche Centraal-Spoorweg-Maatschappij. De aanleg moet voor het toen nog kleine heidedorp een forse ingreep zijn geweest. Omdat het traject dwars door het land-

goed De Stompekamp was gepland, moest met de eigenaar, mr. Tielkemeijer, worden onderhandeld. De jurist ging accoord op voorwaarde dat hij een eigen opstaphalte zou krijgen. Deze kwam bij de huidige spoorwegovergang in de Amsterdamseweg en heette 'halte Gemeentehuis'.

In mijn tijd waren de restanten van het perron nog bij timmerfabriek Modderkolk te zien. Op 20 mei 1951 werd de geëlektrificeerde spoorlijn in gebruik genomen.

Hoe het hier ver voor mijn tijd uitzag, laat deze oude ansichtkaart zien; van na 1903 want de Noorderkerk staat er al op. We kijken met de rug naar het dorp in noordelijke richting. Links het perron met het fraaie houten wachthokje van 'halte Gemeentehuis'. Naast het woonhuis met gebroken kap achter deze halte kwam later de werkplaats van timmerfabriek Modderkolk te staan; ik herken het huis nog.

Voor het houten keetje links op de voorgrond stonden later de bedieninghendels voor het bedienen van de overwegen Brouwerstraat, Molenstraat, Molenpad, Bettekamperpad en Amsterdamseweg. Ik hoor nog het luid gerammel van vele kettingen wanneer er weer een trein op komst was; alles met de hand!

Pas na de komst van de AHOB's (Automatische Halve Overweg Bomen) in 1973 was dit voorbij en werd het gebouwtje gesloopt.

Filmopnamen

Ik herinner me dat ergens in de vijftiger jaren op de spoorwegovergang in de Asakkerweg heuse filmopnamen zijn gemaakt. De bedoeling was een paar shots te nemen van een auto die vlak voor de aankomende trein nog snel even de rails overstak. Hiervoor was een treinstel gecharterd en tevens een grote, witte Amerikaanse slee met open dak – die van Hendrik van de Top misschien?

Op de set heerste voelbare nervositeit omdat e.e.a. binnen een half uur gerealiseerd moest zijn teneinde de reguliere dienstregeling Ede-Barneveld niet in de wielen te rijden.

Een hoop gestress: dan was de trein weer te snel, dan de auto niet op tijd. Of het uiteindelijk toch gelukt is, weet ik niet want ik moest weer naar school. Voor welke film deze opnamen uiteindelijk bedoeld waren, heb ik nooit gehoord. Maar de sensatie dat in het streng-kerkelijk Ede het wereldse 'Hollywood' plotseling zó dichtbij kwam...

De Rijks(straat)weg

Op deze grote verkeersader die Arnhem en Utrecht verbond (van een A 12 was nog lang geen sprake) reed kort na de oorlog relatief weinig verkeer. Veel mensen hadden nog geen auto en wilde je een dagje uit met je gezin, dan huurde je er een bij de plaatselijke garage. Pas halverwege de jaren vijftig zou het autobezit in Nederland in rap tempo toenemen.

Een geliefde bezigheid voor ons op zomerse zondagen was 'autotellen' en 'nummerbord kijken'. Gewapend met potlood en een oud schoolschriftje zat je urenlang het voorbij komend verkeer te turven: soms telde je wel 20 auto's in het uur! Absolute hoogtijdagen waren de weken dat de bloembollen in het West-Nederland in bloei stonden. Dan kwamen er heel veel auto's en bussen voorbij, versierd met bloemenslingers.

Een ander punt was dat je toen aan de nummerborden van de auto's kon zien waar ze vandaan kwamen. Tot 1951 had namelijk elke provincie 1 of 2 vaste letters, gevolgd door maximaal 5 cijfers. Daarna kwam er een landelijk kenteken. Al snel kende je het rijtje uit je hoofd: A stond voor Groningen; B voor Friesland; D voor Drente; E voor Overijssel; G en GZ

voor Noord Holland; H en HZ voor Zuid Holland; K voor Zeeland; M voor Gelderland; N voor Noord Brabant; L voor Utrecht en de P voor Limburg. Duidelijk dat de letters P en K bij ons de meeste indruk maakten: tsjonge, die kwamen van ver!

Soms had je thuis opgevangen of in de krant gelezen, dat die dag hooggeplaatste personen voorbij zouden komen. Zo herinner ik me dat keizer Hailé Selassié van Ethiopië, op staatsbezoek, voornemens was de Hoge Veluwe te bezoeken. Niet iedere dag kwam er een echte keizer langs je huis rijden, dus dat wilden wij niet missen. Urenlang stond er een rij nieuwsgierigen langs de rijksweg, in afwachting van. Halverwege de middag schoten er vanuit de richting Utrecht een paar auto's met hoge snelheid voorbij; één met een klein vlaggetje waarop nog nét de leeuw van Juda te zien was. Nee, de keizer zélf had niemand in die flits kunnen zien. Het publiek reageerde teleurgesteld en verontwaardigd: stond je dáár nu zo lang voor te wachten...?!

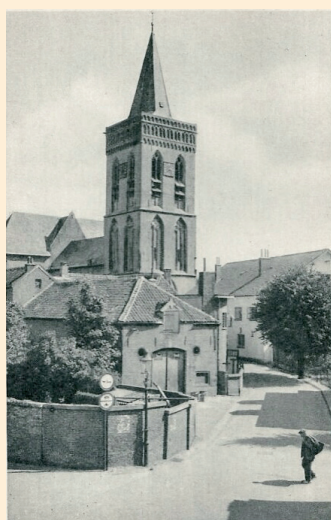
Een zeldzaam curiosum op de weg was de vrachtwagen waaraan de opbouw én zelfs de bestuurderscabine ontbrak. De bestuurder, heel warm ingepakt en met een grote motorstofbril op, zat op een stoel achter het motorblok te sturen en te schakelen. Niet alleen in de zomer, maar ook een keer op een lichtvriezende novemberdag. Ik denk dat deze 'kale' voertuigen zo geïmporteerd werden om door lokale carrosseriebouwers, zoals bijvoorbeeld destijds bij ons Karssen aan het Maander-eind, verder afgemaakt te worden. Ik heb dat wonderlijke, surrealistisch aandoende fenomeen een paar keer voorbij zien komen – zó onwerkelijk, nét een tekenfilm.

Leren fietsen

Ik heb mezelf al vrij jong met vallen en opstaan (letterlijk) leren fietsen. Op een damesfiets met aan weerszijden in het spatbord van het achterwiel een fraaie draadbespanning, bedoeld om de jurk niet in de spaken te laten waaien. Eindeloos opstappen op de stoep voor ons huis en dan al wiebelend naar het grasveldje langs de spoorbaan waar twee betonnen paaltjes stonden. Om af te stappen, liet ik me tegen één van de paaltjes vallen. Toen ik het kunstje onder de knie had en m'n evenwicht goed kon bewaren, kreeg ik een eigen fiets. Ik denk dat ik toen een jaar of 10 was.

Deze foto is genomen in de tuin voor ons huis aan de Buitenzorglaan. Op de achtergrond zijn de voorbereidingen te zien van de twee-onder-een-kap woningen die op het braakliggend graslandje naast ons huis zouden verrijzen. En ook dat de spoorbaan inmiddels geëlectrificeerd is.

De fiets was een degelijke, zesde-handse BSA, gekocht bij onze lijf-fietsenmaker Van de Kaa en Van Esse aan de Grotestraat. Moest er wat aan de fiets gebeuren dan ging je via het Torenstraatje achterom de werkplaats in. Een loopje dat nog goed in mijn geheugen zit: Buitenzorglaan, Amsterdamseweg, Not. Fisscherstraat en bij Willemsen, de smid, het Torenstraatje in. En dan links om de ronde stenen muur van de achtertuin van boekhandel Menger het paadje op naar de deur van de werkplaats. Van het stratenpatroon van toen is nu vrijwel niets meer terug te vinden.

Om de 'nieuwe' fiets uit te proberen, ging ik met vader een eindje rijden, richting De Driesprong. Het was zomer en ik had m'n korte broek aan. Ik deed m'n uiterste best te laten zien dat ik m'n evenwicht goed kon bewaren. Maar ter hoogte van de speeltuin bij De Driesprong ging het mis: plotseling schoot ik van het fietspad en kwam vol in het prikkeldraad terecht. Dat leverde twee flink bloedende en pijnlijke wonden op aan mijn blote rechterbeen. Ergens kwamen een doekje en wat pleisters vandaan en toen de pijn gezakt was, fietste ik met de tanden op elkaar zelf weer huiswaarts. Dagenlang heb ik trots-nonchalant belangstellende buurtgenootjes de wond getoond en tot op de dag van vandaag zijn de littekens nog duidelijk zichtbaar.

Gasverlichting

Evenals op andere plekken in Ede, hebben ook aan de Buitenzorglaan tot kort na de oorlog gaslantaarns gestaan op van die nostalgisch-antieke gietijzeren sierpaalen. In deze foto weerspiegeld in het glas van ons voorramen, achter mijn zus Elly en haar pop.

Ik zie nog de ambtenaar van gemeentewerken, de lantaarnopsteker, tegen schemertijd aan komen fietsen. Hij haalde het laddertje van z'n rug, zette het tegen de paal en klom er rap in. Onderin de glazen lantaarnbehuizing verschoof hij een plaatje, stak zijn hand naar binnen en de lamp floepte aan. De volgende ochtend doofde hij weer het licht. Wanneer ze vervangen zijn door elektrische straatverlichting weet ik niet meer.

Ik blijf nog even bij het onderwerp 'gas'.

Op 15 oktober 1959 ging Ede officieel over op aardgas. Omdat de druk van dit nieuwe gas niet geschikt was voor de toenmalige (munt)gasmeters, moesten deze dus allemaal vervangen worden. De omschakeling naar aardgas vond niet alleen in Ede plaats, maar in heel Nederland. Dus konden de oude meters massaal naar de schroothoop.

Daar zagen de Gebroeders Hanstede, waarvan er één aan de Buitenzorglaan woonde, een aardig handeltje in. In het hele land kochten ze de afgedankte meters op om ze te slopen. De losse delen werden op materiaal geselecteerd, gebundeld en daarna verkocht. Het sloopproces, niet geheel reukvrij, vond ik slim bedacht

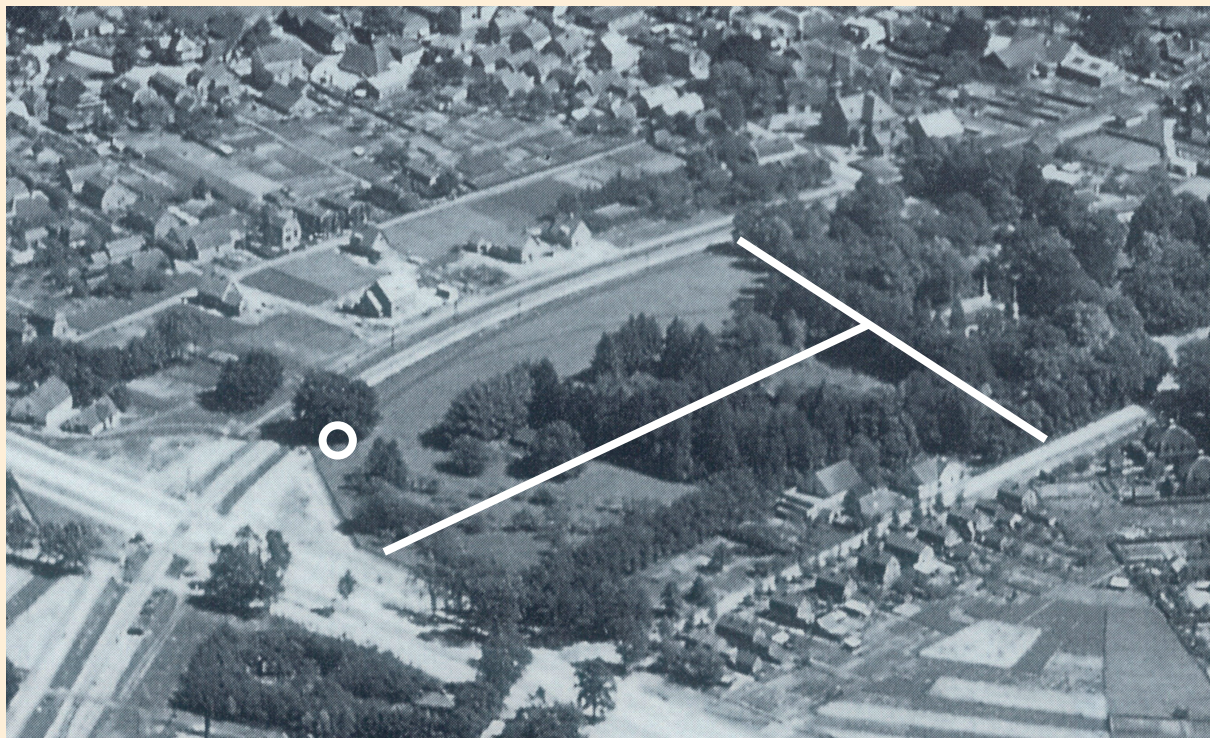
en doeltreffend uitgewerkt. Of de omwonenden van dit bedrijf aan de Kreelseweg ook hinder hebben ondervonden van het sloopproces? Het lijkt mij haast wel.
(onder het kopje VAKANTIEBAANTJES een gedetailleerde beschrijving van het proces)

Nieuwe straten, nieuwe huizen, nieuwe mensen

Ik noemde al eerder het grote, braakliggende stuk land achter ons huis en de andere huizen aan de Buitenzorglaan. Ooit was dit de langgerekte moes- en oofttuin van het landgoed 'Stompekamp'. In 1941-1942 werd het toen al jaren verwaarloosde huis dat men alleen nog voor opslag gebruikte, gesloopt.

Toen wij in november 1947 daar kwamen te wonen, stonden in die overwoekerde tuin nog enkele vruchtbomen waaronder peren en sterappeltjes. Voor ons kinderen was onduidelijk aan wie die toebehoorden, dus snoepten we daar naar hartelust van. Maar onze ouders hadden liever niet dat we daar kwamen. Het hele Stompe-kamp-terrein dat tot aan de Rijksweg liep, lag iets hoger dan onze achtertuinten. In het midden van deze strook land waren nog resten te zien van een pad met zwart-glanzende hoekige steenbrokken (obsidiaan?).

Dit speelgebied beschouwden wij, kinderen van de Buitenzorglaan, als het onze. Vergetend dat de kinderen van de daarachter liggende Concordialaan daar nét zo over dachten. Vandaar dat er op dit niemandsland wel eens wat uitgevchten moest worden. Dit niemandsland was van korte duur: rond 1950 ging dit gebied geheel op de schop. Hieronder een luchtfoto uit 1934 van dit hoekje Ede.

Een kleine toelichting. De boompartij midden rechts staat op het uitgestrekte stuk grond achter

villa Stompekamp, deels zichtbaar tussen de bomen. Links de kromming van het Kippenlijntje. Van een Buitenzorglaan met huizen was toen nog geen sprake. Vrij kort na deze opname werd met de bouw de panden aan deze laan gestart. De witte lijnen geven aan waar in de vroeg 50-er jaren resp. de Leendert van Zoelenlaan en de Graaf Bentincklaan zouden komen. Op de plek van de witte cirkel zal Buitenzorglaan 16 gebouwd worden.

Omstreeks 1950 werd achter de plek waar ooit de 'Stompekamp' had gestaan eerst de weg aangelegd die de Buitenzorglaan verbond met de Concordialaan: de Leendert van Zoelenlaan. Daarna in het midden haaks daarop de Graaf Bentincklaan. Vervolgens werden hier woningen gebouwd waarin m.n. veel mensen kwamen wonen die 'ons Indië' na de soevereiniteitsoverdracht in 1949 definitief verlieten.

Bijvoorbeeld een oud-KNILmilitair. Hij, een blanke Nederlander, woonde daar met zijn volbloed Indische vrouw die nog een sarong droeg. Je maakte kennis met mensen die zich van nature heel bescheiden en zó verlegen opstelden dat je je daar haast ongemakkelijk bij voelde. De vrouw des huizes begaf zich zelden buiten zodat ik geen beeld meer van haar heb. Een paar deuren verder woonde een bestuursambtenaar, ooit assistent-resident van Bali en weer verder op een ex-kapitein van de KPM die het vrachtverkeer tussen Indische eilanden verzorgde. Kortom: veel gezinnen met een 'Indisch verleden'.

Door de komst van deze repatrianten maakten we kennis met mensen die veel meer van de wereld hadden gezien en daardoor over een 'lossere' adat beschikten. Daar moesten we eerst wel even aan wennen. Wat moet het voor hen een grote overgang geweest zijn van de tropen naar dat koude, strakgeregelde en in-keurige Holland van toen. Zij brachten uit 'de Oost' nieuwe, geheimzinnige geuren, smaken en gewoontes mee. Je maakte bijvoorbeeld kennis met een brandend heet rood goedje dat sambal heette. En kippen houden? Geen probleem: gewoon het dek-sel van een grote hutkoffer afhalen, gaas erover en klaar is Kees. Waarom zoveel moeite doen door eerst een keurige kippenren te timmeren?

Was dit misschien de eerste 'Indische buurt' van Ede?

Van de huizenbouw – door aannemer Hendrik van de Top als ik het goed onthouden heb – herinner ik me lange dennenslieten die als steigerpalen gebruikt werden, stevig met touwen aan elkaar geknoopt. Vrijwel alles was nog handwerk: de oppermannen hadden een jutezak op hun schouder waar steeds enkele metselstenen opgestapeld werden. Zo beklommen ze de ladder. Ik kan mij niet herinneren dat er een bouwlift-met-motor gebruikt werd, zeker niet in het begin.

Het duurde een tijdje voor we aan de nieuwe situatie gewend waren. Maar nieuwe mensen betekende ook nieuwe kinderen waar je mee kon spelen en dat vergoedde veel. Gelukkig bleven de paar grote (eike)bomen wel staan.

Concordialaan

Als ik terugdenk aan deze laan en die vergelijk met de Buitenzorglaan van toen, dan waren er wel wat verschillen. In de eerste plaats bestond de Concordialaan al veel eerder. Daar stonden huizen die (veel) ouder waren dan de dertiger-jaren woningen aan de Buitenzorglaan. Niet alleen een paar oude boerderijtjes, maar ook een gepleisterde woning met hoge plafonds van rond 1900 of misschien wel eerder. Ik weet nog dat hier schuiframen inzaten die bij warm weer opengeschoven werden. En op een zoele zomeravond speelde iemand in die kamer 'live' op een piano – een onvergetelijk moment.

En verder denk ik dat de beroepsbevolking hier anders samengesteld was dan bij ons in de straat. Wat ik mij herinner was dat hier m.n. ambachtslieden woonden: glazenwasser, metaalslijper, timmerman, garagist, bakker, fabrieksarbeider, enz. De Buitenzorglaan-populatie was meer van het witte-boorden-soort: ambtenaren, schoolmeesters. Voor ons kinderen speelde dit maatschappelijk verschil geen enkele rol: er woonden leuke kinderen waar wij graag onze vrije momenten mee deelden. Spelenderwijs ontdekken hoe verschillend mensen konden zijn of dat sommigen het niet echt breed hadden. En dat er, om vlees op tafel te krijgen, wel eens een strik in het bos werd gezet... Je wist dat dit verboden was, maar je voelde de vreugde wanneer de stroper met zijn gevangen konijn de jachtopziener te slim af was geweest. Heel dubbel.

Of de straat altijd Concordialaan heeft geheten, weet ik niet. Ik kom tot dit vraagteken omdat de gelijknamige stoomzuivelfabriek pas na 1910 goed van de grond

kwam en de straat voor mijn gevoel veel ouder moet zijn geweest. Misschien nog te achterhalen in het Topografisch Archief van de gemeente Ede.

Nog even terugkomend bij dat oude boerderijtje. Het zal oktober zijn geweest toen het vetgemeste varken eraan moest geloven. Met afgrijselijk gegil liet het dier,

na diep in zijn nek te zijn gestoken, het leven. Het bloed dat uit de wond gutste, werd in een emmer opgevangen om later tot bloedworst verwerkt te worden. Vervolgens schrobde men het dier zeer stevig met kokend heet water om zoveel mogelijk haren er af te halen. Daarna werd het ruggelings op een houten ladder (leer, zeimen) gespannen en het geheel schuin tegen de muur gezet. Daar kwam de slachter met zijn messen om het beest vakkundig

open te snijden. Wij waren leergierige getuigen van deze 'anatomische les' en zagen geleidelijk alle ingewanden en organen tevoorschijn komen. De eigenaar van het varken wilde de jeugd plezieren en pakte de blaas. Hij liet de urine eruit lopen en spoelde het schoon onder de pomp. Daarna blies hij het op als een ballon en bond het rap dicht met een stukje sisaltouw. De kinderen smeekten hem de rood geaderde 'voetbal' toe te gooien en onder luid gejoel wierp hij het bizarre speeltuig in de kring. *(bovenstaande foto is niet gemaakt in de Concordialaan)*

Tot slot nog een hele droevige herinnering aan de Concordialaan. Samen met een paar andere jongens, o.a. Piet Hummelen, speelde ik dikwijls bij Jan Leijenhorst die daar woonde. Hoe we bij Jan kwamen, weet ik niet meer; voor zover ik weet zat Jan niet bij ons op school. In de grote tuin achter zijn huis stond een schuur met een geheimzinnige, halfdonkere zolder waarop wij onze fantasie de vrije teugel lieten.

We zaten in klas 5 van de lagere school en tijdens de geschiedenislessen kwam ook de Tachtigjarige oorlog voorbij. Verhalen over 'de slag bij Heiligerlee' (*zie schilderij hiernaast*) en andere gevechten scherpten onze kinderlijke fantasie en dus deden wij menig treffen tussen Geus en Spanjaard, zij het in kleinere bezetting, dunnetjes over. Was aan het eind van de woensdagmiddag de strijd gestreden, dan plukten we een lekkere grote appel uit de tuin van Jan en evalueerden de veldslag.

Onze wapens maakten we zelf aan de hand van plaatjes: vaak levensechte kopiën van het wapentuig uit die tijd. Alleen met het fabriceren van ijzeren helmen wilde het niet vlotten. Gelukkig zag een oudere broer van Jan dat en op zekere dag verraste hij ons met een door hem gemaakte 'echte' Spaanse helm, van metaal. We waren de koning te rijk!

Maar aan dat bijzondere samenzijn kwam geheel onverwacht een droevig eind. Groot was de schok en het ongeloof toen ik hoorde dat Jan was overleden aan een doorgebroken blindedarm. Juist in dat komende schooljaar zou ik als brugklasser naar de Christelijke HBS in Veenendaal gaan. Om bij de begrafenis te kunnen zijn, moest ik vrij vragen van de rector van m'n nieuwe school. Van de begrafenis zelf kan ik me weinig meer herinneren. Wel weet ik nog dat deze gebeurtenis én de stap naar het voortgezet onderwijs voor mij heel duidelijk voelde als een afscheid van mijn kindertijd: Arie werd Arend.

De boodschappen

In deze pre-supermarkttijd haalde je je etenswaar en de andere dagelijkse zaken bij het winkeltje-om-de-hoek. Voor ons was dat dikwijls Hilletje van de Bospoort op de Amsterdamseweg, tegenover de Notaris Fischerstraat.

Na het overlijden van vader Lamert runde Hilletje, samen met haar zus Bartje, de zaak. Hilletje deed de winkel en Bartje bracht de bestellingen van het boodschappenboekje in een doos achterop de fiets bij je thuis.

Voor mij een heel curieus winkeltje waar je je ogen uitkeek. Nog weinig voorverpakte etenswaren; allemaal grote open bakken met losse bonen, erwten, suiker, zout, enz. En je kon er ook je petroleumkan laten vullen; wanneer de deur naar achteren (de deel) openging, rook je de scherpe lucht.

Als je de winkel binnenkwam werd je verwelkomd door twee tortelduiven, die in een kooitje boven de deur naar het achterhuis zaten. Dan kwam, gekleed in gebloemd mouwshort, Hilletje binnen en vroeg wat je wilde hebben. Een pond stroop? Ze

zette je lege pot die je van huis had meegenomen op de weegschaal en schepte vervolgens met een grote houten lepel stroop uit een vat. Heel behendig manoeuvrerend liet ze het potje langzaam vollopen, terwijl ze met één oog scherp de wijzer van de weegschaal in de gaten hield; een pond nietwaar... Was het klaar, dan schroefde ze de dop er weer op. Verder nog iets?

Voor de kilo suiker schoof ze een stevige papieren zak in een metalen beugel op de weegschaal. Daarna werd met een houten schep de suiker uit het grote vat gehaald en in de zak gestort. Zo, een kilo suiker. Anders nog iets?

Wanneer je haar het geld gaf, schoof ze onder de toonbank een la open, want een kassa had ze niet. Daarin stonden kleine gedraaide houten kommetjes met losse muntjes. Hieruit gaf ze je het wisselgeld terug. En bij het verlaten van de winkel: *Zeg maar tegen je moeder dat van de week de zakjes blauw in de aanbieding zijn.* Nee, zo'n genereus aanbod vergeet je je leven niet meer.

(de hier afgebeelde vrouw is niet Hilletje van de Bospoort)

Halverwege de jaren vijftig bereikte het landelijk doorbrekende fenomeen 'zelfbediening' ook

Ede. Op de Grotestraat, vlak bij de kerk, verscheen supermarkt Groenwoud onder de naam Kijk-Grijp (als ik het goed heb). Dit ging bepaald niet zonder slag of stoot want de vele kleine lokale levensmiddelenwinkels zagen de bui al hangen en protesteerden ongekend hevig.

Ik zie ze nog met de mandfiets in de hand op de markt zeer verontwaardigd staan schreeuwen tegenover de plaats waar de bouw van het gewraakte bedrijf was begonnen. Deze kant van de altijd vriendelijke, haast onderdanig aandoende kruidenier hadden we nog niet eerder gezien. En inderdaad hebben enkele kleingrutters vrij spoedig na de komst van deze super het loodje moeten leggen. Een tijdperk van kleinschalige dienstbaarheid en aan-huis-bezorgen werd definitief afgesloten.

De schoorsteenveger

Als het stookseizoen voorbij was, kwam Hendriksen, kachelsmid aan de Molenstraat, met een handkar en haalde de kachels op. Die werden daar schoongemaakt of gerepareerd en tot het najaar in de werkplaats gestald. Waren de kachels weg, dan werd het tijd voor de schoorsteenveger. Bij ons kwam Van de Kuit van de Veenderweg. Op z'n handkar de klassieke, be-roete veegattributen en enkele lege papieren (kunstmest)zak-ken. Die werden in de kamer om de kachelpijpen gebonden nadat moeder het vloerkleed had opgerold. Zaten die vast, dan klom hij met z'n gymschoenen op het dak. Van de Kuit was een heel lenige, behen-dige man die ik een keer vanuit de dakgoot met 'losse handen' de spurt over het steile dak naar de schoorsteen zag maken; een ongelooflijk staaltje evenwichts-kunst en acrobatiek! Geen wonder: hij was lid van de Edese gymvereniging DOK.

Ieder jaar weer die fascinerende geluiden van de schurende stalen ragebol en de bonkende kogel in het rookkanaal. Was de klus geklaard, dan werden de met roet gevulde zakken weer meegenomen op de handkar. Soms als er niet direct afgerekend kon worden, moest ik aan het einde van de middag het geld bij hem thuis brengen. Ik herinner me dat hij aan de Veenderweg in een oude boerderij woonde, schuin te-genover Brink & Heij. Afgaande op later gehoorde verhalen over hem, moet hij een kleurrijk persoon geweest zijn. *(de schoorsteenveger op de foto is niet de heer Van de Kuit)*

De brandstoffen

Wij betrokken de kolen van weduwe Melissen die aan de Telefoonweg woonde, vlakbij onze School met den Bijbel. Aan het eind van de zomer kwam er een paard en wagen vol met kolenzakken voorrijden. De voerman/sjouwer droeg een leren lap over de schouders, ging bij de wagen even door de knieën en schoof dan behendig de zak op z'n schouders. Zo bracht hij verscheidene ma-len, in een bedaard tempo, z'n vrachtje door het grind naar achteren.

(de foto van deze kolensjouwer is niet in Ede gemaakt)

In de bijkeuken stonden de luiken van de houten voor-raadbakken open en konden de zakken zo geleegd wor-den. Vanwege het kolenstof mochten wij tijdens het lossen de keukendeur niet open doen. Ik herinner mij een man van weinig woorden

die, als hij klaar was, met z'n zwarte kolenhanden uit een blikken trommeltje een kwitantieboekje haalde waarop onze bestelling genoteerd stond. Meestal werd er contant afgerekend.

Voor het aanmaken van de kolomkachel in de woonkamer was soms turf nodig. Daarvoor staken we de spoorlijn over en gingen naar de man aan de Stompekamperweg-hoek Kampweg. Op z'n erf stonden lange, houten schuren met 'ventilerende' wanden waar turf lag opgetast.

Omdat bij ons behalve het gastoestel in de keuken, ook een petroleumstel werd gebruikt, moest dat regelmatig bijgevuld worden. Daarvoor ging je met je kanna-tje naar hetzelfde adres. In het achterhuis op de deel stonden grote vaten en op één daarvan was een zwengelpomp en een maatglas/peilglas gemonteerd. Met de pomp werd een maatkan gevuld en vervolgens overgegoten in de petroleumkan.

Kapper aan huis

In 1948 werd mijn broer Coen geboren. Na enige tijd was het zover dat ook dit kleine manneke aan een knipbeurt toe was. Mijn vader was klant bij kapper Zomerhuis aan de Grotestraat en vond de oude heer Zomerhuis, toen al aardig op leeftijd, bereid om Coen thuis onder handen te nemen. De oude kapper woonde schuin tegenover ons aan de Tielkemeijerweg, dus vrij dichtbij.

Ik zie hem nog met z'n tasje met knipattributen de spoorlijn oversteken; er was toen nog geen hek geplaatst. Het knippen verliep niet altijd zonder enig protest en na een paar keer vond Zomerhuis het welletjes en liet voortaan graag een andere collega in het dorp deze klus klaren.
(de kapsalon op deze foto is niet die van Zomerhuis)

Telefoon

Eerst moesten wij het zo'n jaar of twee zonder telefoon doen. Op zich niets bijzonders want heel veel mensen hadden in die dagen nog geen telefoon. Maar het werk van mijn vader en zijn 'nevenactiviteiten' in het schoolbestuur maakte het wel wenselijk om toch maar dit communicatiemiddel in huis te halen. Omdat er op dat moment in de Edese telefooncentrale waarschijnlijk weinig ruimte was voor nieuwe aansluitingen, duurde dat even. Toen het politiebureau een nieuw nummer

kreeg, konden wij het oude nummer krijgen. Dat hebben we geweten: want letterlijk bij nacht en ontij ging bij ons de telefoon en werden we lastig gevallen met meldingen van uiteenlopende klachten betreffende de openbare orde... Wat waren we blij toen we eindelijk een ander nummer kregen.

Welkom thuis

Eind jaren veertig, begin vijftig werden in Indië (het latere Indonesië) de zogenaamde 'politieele akties' gehouden, waar ook verschillende Edese 'jongens' aan deelnamen. De vreugde in het dorp was groot wanneer zij uit deze vaak heftige strijd in 'de Oost' ongeschonden terugkeerden. Aan de fraaie erehagen bij de toegangshekjes zag je waar binnenkort een zoon of vader weer thuis werd verwacht.

Zo herinner ik me een boog met dennengroen bij de familie Ekris die in een klein huisje aan de rijksweg woonden, vlakbij de spoorwegovergang, ongeveer op de plek waar nu een benzinepompstation staat. Toen bekend werd wanneer de zoon weer thuis zou komen, verzamelden zich burens en familie aan de weg om hem te verwelkomen. De hele buurt keek reikhalzend uit naar de rode bus van Tensen Soest die teruggekeerde militairen naar hun woonplaats bracht. Moeder Ekris stond op van de zenuwen, gekleed in mouwschort, in het hekje klaar om haar zoon te verwelkomen.

"Ja, daar komt-ie!" klonk het plotseling opgewonden.

Uit de richting Veenendaal kwam een vaartminderende rode bus en stopte voor het huisje. De deur vloog open en de langverwachte zoon stormde naar buiten, haalde snel z'n plunjezak onder uit de bus en wilde achter de bus de weg overstuiven, naar z'n ouders die daar stonden te wachten.

Uitgerend op dát moment passeerde een auto vanuit de richting Arnhem de stilstaande bus. Nét op tijd kon één van de omstanders voorkomen dat de soldaat aangereden werd. Ik zie nóg het hevig verschrikte gezicht van zijn moeder. Nee toch, Indië overleefd en dan na al die maanden vlak voor het ouderlijk huis alsnog aan je einde komen...

(de repatriënde militairen op de foto komen niet in dit verhaal voor)

De ramp - 1953

Deze gebeurtenis is bij mensen van mijn generatie voorgoed in het geheugen gegrift. Ik herinner me dat op zondagmorgen 1 februari tijdens de kerkdienst in de Noorderkerk vanaf de kansel de soldaten die met weekendverlof waren, gevraagd werden zich onmiddellijk bij hun kazerne te melden. Zelf hadden we er nog geen weet van van wat er die nacht allemaal voor verschrikkelijks in zuid-west Nederland was gebeurd. Telefoonverbindingen waren verbroken en de berichtgeving in de media kwam heel traag op gang.

In de dagen daarna werden er onder de bevolking grote inzamelingsakties gehouden voor de slachtoffers om hen aan kleding, schoeisel, dekens, enz. te helpen. Ook door Ede reden veel vrachtwagens en werd er bij de huizen aangebeld. Van wat wij gaven, kan ik me nog alleen de hoge Canadese legerschoenen herinneren die wij van de bevrijding in Kampen overgehouden hadden. Ik vond dat heel jammer dat die meegegeven werden, omdat ik vaak hiermee speelde. Maar ja, andere mensen hadden ze nu echt hard nodig...

Voor gezonde kinderen die de Watersnoodramp hadden overleefd, werden allerlei activiteiten georganiseerd. Duizenden kinderen kregen in de zomer van 1953 een vakantie aangeboden in Nederland of zelfs in Italië. Meestal in de vorm van dagtochten, een meerdaags kindervakantiekamp of te gast bij particulieren.

De gemeente Ede adopteerde het zwaar getroffen dorp Strijen. Vandaar dat wij een jongen uit die plaats in huis kregen: Frans Luyendijk. Hoe lang hij bij ons geweest is, weet ik niet meer. Ik heb nooit meer iets van Frans gehoord, maar misschien mijn ouders wel. Het enige bewijs dat hij ooit bij ons was, is een fotootje waarop hij samen met de kinderen Bulder bij hun tuinhekje staat.

Hoog water

De overgang van het vorige dramatische onderwerp naar dit lichtvoetiger item is puur toevallig. Absoluut niet mijn bedoeling hier 'water' als een leuk 'bruggetje' te gebruiken. Bij langdurige regenval of forse wolkbreuk kwamen in Ede soms straten blank te staan omdat de riolering de plotselinge toevloed niet kon verwerken. Een heel bekend punt was waar Maandereind en Telefoonweg samen-

komen, bij hotel Gea. Wij in 'Noord' hadden het stukje Amsterdamseweg vóór de Noorderkerk dat opliep naar het talud van de spoorbaan. Was de regen opgehouden, dan ging je gauw met je fiets daarheen om door de watermassa proberen te peddelen – soms tot de assen zo hoog. Zien dat je bij deze stunt overeind en droog bleef.

Op deze foto uit de jaren twintig-dertig van de vorige eeuw wist ook de jeugd van toen zich prima met dit natuurgegeven te vermaken. Maar de bewoners van de aangrenzende huizen, de dames Baljet en de familie Koffrie, waren daar niet zo blij mee, omdat hun kelders steevast onderliepen. Daar moest dan de brandweer aan te pas komen om het water weg te zuigen. Ik zie nog het wonderlijke beeld van ronddobberende weckflessen die zachtjes tegen het kelderraam tikten...

Melkfabriek

Wij woonden vlakbij de Coöperatieve Zuivelfabriek "Concordia". Inmiddels weet ik dat de Vereniging Stoomzuivelfabrieken "Concordia" in 1903 werd opgericht en dat in 1930 een grote verbouwing en uitbreiding van dit goed boerende melkverwerkingsbedrijf klaar kwam.

Als 's avonds de gevulde melkbussen afgeleverd werden, kon je ze bij ons thuis horen rollen op de metalen transportband. Zelf heb ik wel eens meegeholpen om met een rubber hamer de deksels uit de hals van de bus te tikken. Had je eenmaal dat handigheidje onder de knie, dan kon je snel doorwerken want de lopende band werd niet stilgezet.

Ik herinner me dat er ook een afdeling was waar de roomboter verpakt werd. In een schone ruimte waar mensen in witte overalls werkten, stond een enorme berg roomboter op een pallet. Met een scherpe, roestvrijstalen spa werden daar stukken afgestoken en in een machine gedaan die er vervolgens keurige pakjes van maakte.

Ik heb ook nog gezien dat op het toenmalige akkerland ten westen van de fabriek het Nederlands Instituut voor Zuivel Onderzoek (NIZO) verrees. In 1955 geopend door de toenmalige minister van Landbouw, Veeteelt en Visserij, Sicco Mansholt. Daar werd Kernhemse kaas gemaakt, een nieuw zuivelproduct met een heel eigen smaak dat al snel wereldwijd furore zou maken. In

menig gemeentelijke folder of brochure in die dagen werd dit feit met trots vermeld. Hiermee begon Ede zich in rap tempo van haar slaperig heidedorp-imago te ontdoen.

Achter de melkfabriek, in noordelijke richting, was een terrein waar vaak een hele grote bult aardappelen lag met daarvoor een soort vijver. Vlakbij stond een weegbrug voor vrachtauto's. Op sommige dagen kwamen er dampende vrachtwagens met gekookte aardappelen langs – veevoer?

In het begin was dit terrein vrij toegankelijk en nodigde de enorme berg aardappelen uit daar op te klimmen. Helaas heeft een jongen uit de buurt dit met de dood moeten bekopen: van de berg gegleden en verdronken. Hierdoor zat bij ons de schrik er stevig in. Snel daarna werd om dit gevaarlijke terrein een hek gezet.

Rangeerplek

De melkfabriek grensde ten oosten aan de Kippenlijn. Hier had men een kleine aftakking gemaakt om goederenvervoer naar en van de fabriek mogelijk te maken. Een klein, vierkant locomotiefje – De Sik noemden we die – sleepte de goederenwagens naar dit rangeeremplacementje. Iedere keer bij de machinist proberen of je óók eens mee mocht rijden, maar dat is mij helaas nooit gelukt.

Hier een foto van De Sik in de gele kleur van de NS. 'Onze' Sik zag er vrijwel net zo uit, maar was donkergroen.

Rubberfabriek Velp

Vanuit ons huis keken wij in het begin, niet gehinderd door bomen of bebouwing, op de Knuttelweg aan de andere kant van de spoorlijn, richting Lunteren. Het eerste gedeelte was toen nog bouwland waarnaast een boerderijtje stond waar, als ik het goed onthouden heb, de familie Van Gelder woonde (of was het Van Ginkel?). De volwassen dochter des huizes liep iedere morgen door de Buitenzorglaan naar haar werk. Ik denk dat ze nog ongetrouwd was, want iedereen noemde haar 'juffrouw Van Gelder'. Alhoewel: soms werd in die dagen soms ook een getrouwde vrouw met 'juffrouw' aangeduid. Verwarrend.

In 1953 maakte het boerderijtje en de akker daarnaast plaats voor een aanvankelijk klein bedrijfscomplex met op de gevel de naam 'Rubberfabriek Velp'. Achteraf curieus omdat ik vele jaren later zelf in Velp kwam te wonen...

Helaas heb ik geen afbeelding van de fabriek gevonden; wel een speldje van het bedrijf uit de tijd van de speldjesrage in de jaren 70.

Als je de Knuttelweg verder uitliep, richting bos, lag aan het eind rechts onder de electriciteitshoogmasten een groot en imponerend verdeelstation. Ergens resoneert bij mij de naam Kaspers, de beheerder die daar toen woonde.

Timmerfabriek Modderkolk

Aan de spoorlijn achter Hotel Buitenzorg lag timmerfabriek Modderkolk. Ik ben ooit een keer in de fabriek geweest en zag dat ze o.a. tollen maakten (model paddestoel). Behalve de geur van bewerkt hout, hing er ook een hele scherpe lucht van een lak- of impregneermiddel. Op een avond of nacht is hier een flinke brand geweest; de volgende ochtend zag je de geblakerde resten.

Iets voorbij de timmerfabriek, richting dorp, lag 'de kleinste spoorwegovergang van Nederland'. Vanuit het Bettetekamperpad kon je hier oversteken naar de Not. Fisscherstraat. Dan liep je tussen een dranken(groot)handel, rechts gevestigd in het koetshuis(?) van het voormalig logement de Posthoorn en links de grote eierhal. Eerder in deze terugblik heb ik iets verteld over de ontstaansgeschiedenis van het Kippenlijntje.

Eikels rapen

Toen ik een jaar of 10/11 was wilde ik graag een mooie vulpen hebben. Dat kon, maar dan wel zelf verdienen. Dus ging ik in het najaar eikels rapen, van de Amerikaanse eik want die brachten het meest per kilo op. 's Ochtends bloedvroeg uit bed en met een paar grote tassen aan de fiets de Asakkerweg op, naar de rand van de begraafplaats. Daar stonden de juiste bomen en die waren niet karig met hun vruchten. Na een uur rapen weer naar huis, eten en naar school. Na een paar dagen raakten de fietstassen al aardig vol en begon het dromen over de verkoop-opbrengst.

Omdat ik niet de enige was die eikels raapte, wist je al snel bij wie je moest zijn voor een goede prijs. Ik herinner mij een boer in Lunteren waar ik met m'n vrachtje aankwam. De tassen werden op de deel op een grote houten bascule gewogen en de inhoud over een halve staldeur leeggeschud. En met een paar gulden op zak fietste ik voldaan huiswaarts.

Na een poosje had ik voldoende in de portemonnee om me bij kantoorboekhandel Dragt aan het Maandereind te verlekken aan het aanbod vulpen. Het werd

een mooie, groengevlamde met een echte gouden pen. Was hij leeg, dan stak je hem in het MontBlanc inktflesje en dankzij een slim knijp-zuigsysteem was hij zó weer gevuld. Ik was de koning te rijk! Helaas... een paar maanden later was hij spoorloos; ik heb nog lang gerouwd om dit smartelijk verlies.

Kleren kopen bij Van de Weerd

Was ik toe aan een nieuwe broek, trui of grote-mannen-colbertje dan ging ik met mijn vader naar de Not. Fischerstraat, naar de winkel van Evert van de Weerd. Voor Ede en omstreken een begrip. Bij de deur werden we welkom geheten, soms door meneer Evert zelf, en naar boven naar de (jonge)heren afdeling gebracht. Daar werden uit de rekken wat kledingstukken in mijn maat geselecteerd om te passen. Terwijl vader een kopje koffie kreeg, speelde ik voor dressman en showde de voor mij gedachte kleren. En als het allemaal heel geanimeerd verliep, wilde mijn vader, met een knipoog, wel eens zijn visie op bepaalde kleurcombinaties te berde brengen, zoals *...bruin met groen*

is boerenfatsoen.

Was de keuze eindelijk gemaakt en afgerekend, dan kreeg ik, afhankelijk van mijn leeftijd, een rol zuurtjes of ook een kopje koffie. En mijn vader nog als toegift een bolknak, verpakt in cellofaan. Vervolgens werden we weer met alle égarde naar de uitgang gebracht: *Bedankt voor de klandizie en graag tot de volgende keer!*

Ik begreep dat Van de Weerd ooit begonnen was als marskramer die bij de boeren in de omgeving z'n stoffen-op-de-rol verkocht. Gaandeweg gingen de zaken zo goed, dat hij een winkel kon openen. Voor de boeren wel even wennen om zelf naar het dorp te komen, maar gelukkig was Evert er om hen welkom te heten. En om zijn doorgaans traditioneel ingestelde klanten niet van zich te vervreemden, bleef bij verbouwingen van de zaak de toegangsdeur altijd ongewijzigd. *“Oh, gelukkig, we zijn toch bij Evert...”*

Ik moet eerlijk bekennen dat we, wat kledingaankopen betreft, heel soms ‘vreemdgingen’. Zo herinner ik me nog goed die vrieskoude zaterdag in november 1955 toen ik achterop de net aangeschafte scooter – een *Bi-tri*, gemaakt door Van der Gang uit Dokkum – met vader naar Duthler in Varsseveld reed. Van wat we daar kochten is mij niets bijgebleven – misschien was het wel die wollen ‘drollenvanger’ die zó op de blote huid prikte dat ik er een pyamabroek onder moest dragen. Met daarbij de puberangst dat je een winkelhaak in die broek zou krijgen en dat ze dan je pyamabroek zouden zien... Zeker is dat ik het tijdens de lange rit door het open veld stervens koud heb gehad.

Spaarbank van Ede

Als je vanaf Van de Weerd richting Molenstraat liep, kwam je langs de restanten van het oude gemeentehuis dat in 1942 door brand verwoest was. Het achterste gedeelte dat aan de tuin van slager Van Deutekom grensde, werd nog bewoond. Naast dit voormalige gemeentehuis stond de in 1900

gebouwde Spaarbank van Ede, de werkplek van Egbert Hendriks, onze achterbuurman aan de Graaf Bentincklaan. Hier leegden we ons spaarpotje of leverden de volgeplakte zegeltjeskaarten van het schoolsparen in. Van het interieur herinner ik me de glazen vitrines die vol stonden met allerlei soorten spaarpotten, waaronder zeer curieuse. De spaarpot hiernaast zag er vrijwel net zo uit als de mijne, alleen met een ander opschrift.

De gedachte achter schoolsparen was: je kon kinderen niet vroeg genoeg bijbrengen hoe belangrijk sparen was. Om dat te onderstrepen, gaf de Spaarbank voor Ede jonge scholieren op woensdagmiddag de gelegenheid hun spaarcenten in te leggen. Getuige deze foto uit 1955 was de belangstelling daarvoor groot.

Was je aan de beurt, dan ging je naar een apart kamertje en sloot de grote deur achter je – jij was de enige klant in dat kleine vertrek. Optimale privacy. Staande op je kindertenen voor een hoge balie, schoof je je volle spaarpot naar de beamtde. Die leegde hem, telde de inhoud tweemaal na en schreef met pen het ingebrachte bij in je bloedeigen spaarbankboekje met daarachter zijn paraaf voor ontvangst. Rond deze handeling hing voor mij als kind altijd een plechtige, bloedserieuze sfeer: want bouwde je hier niet aan je eigen financiële toekomst?

Spelen

De Buitenzorglaan en omgeving was in die dagen voor ons kinderen een ideale locatie waar naar hartelust gespeeld kon worden. Je had volop de ruimte en werd niet gehinderd door autoverkeer. Dus verstoppertje, vliegeren, knikkeren, tollen, hoepelen, met miniatuurautootjes spelen, hutten bouwen in het bos, noem maar op.

Had je een fiets, dan maakte je daar in een handomdraai 'een echte bromfiets' van. Met wasknijpers klemde je een stukje karton vast op een stang bij de spaken van het wiel, waardoor je bij het fietsen het onvervalste motorgeluid hoorde.

Bepaalde spelen gingen dikwijls met vlagen en was afhankelijk van leeftijd, weer of jaargetij. Zo was het plotseling weer knikkertijd en knikkerde iedereen. Dit spel

werd bloedserieus gespeeld en was, achteraf gezien, in menig opzicht 'vormend'. Zo leerde je al jong je verlies te incasieren en deed je je eerste mensenkennis op: met die kon je fijn spelen en die steggelde altijd. En soms had je als verliezer het geluk dat de winnaar je weer een paar stuiters teruggaf: het ging hem duidelijk om het spel en niet om de knikkers... Oók heel leerzaam.

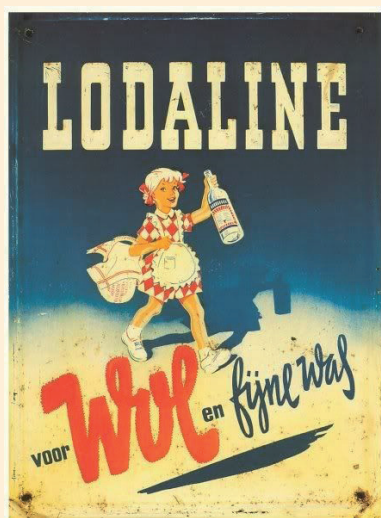
Vóór het spel begon, werd het hoe en wat uitonderhandeld en afgesproken zodat er tijdens het potje geen misverstanden zouden ontstaan. Maar gaandeweg het spel kon het gebeuren dat je eerder gemaakte afspraken wilde bijstellen. Door hier snel en goed op te reageren werd het allemaal nóg spannender.

(de knullen op de foto zijn geen Edese jongens)

Je kende precies de namen van alle soorten en wist wat ze 'waard' waren al konden beide zaken per buurt of school soms sterk verschillen. Omdat het over winnen of verliezen ging, waren beide partijen bloedserieus. Het was dus geen wonder dat bij zoveel spanning een enkel potje wel eens in een fikse ruzie kon ontaarden.

Het minst in tel waren de goedkope kleiknikkers, 'bakkels' noemden we die. Als je die op een tegel liet vallen, bleef er een rood hoopje poeder over. Ik heb in het begin een paar van deze inferieure exemplaren gekocht bij Van Wijks 'Koophuis op de

Hoek' aan de Bospoort. Ze waren slecht geglazuurd en heel vaak niet mooi rond. Glazen knikkers waren zeer in trek en met name de 'beukenootjes'.

Over knikkeren is nog veel meer te zeggen, maar ik laat het hierbij. Omdat knikkers zeer gewild waren bij de jeugd, speelden slimme fabrikanten van was- of schoonmaakmiddelen daar handig op in: zij slooten knikkers bij hun produkt. Kinderen wisten feilloos waar ze bij zaten. Dus als er bleekwater moest komen, smeekte je je moeder om toch vooral een fles Lodaline of Abro te kopen.

De Ginkelse hei

Had je de leeftijd bereikt dat je je actieradius wilde verruimen, dan ging je naar de Ginkelse hei. Dit buitengebied van Ede had in de vroege jaren 50 voor opgroeiende jongens in de avontuurlijke leeftijd een enorme magische klank. Want hier hadden immers de luchtlandingen in september 1944 plaats gevonden. Met als gevolg dat enkele jaren na de oorlog m.n. het zuidelijk deel streng verboden gebied was vanwege achtergebleven wapentuig.

Elke week stonden in de Edese Courant onder het kopje NOG UIT DE OORLOG kleine berichtjes over gevonden onontplofte explosieven. Het was echt levensgevaarlijk daar te spelen of om op zoek te gaan naar achtergebleven militaire attributen.

EDESE COURANT

WAARIN OPGENOMEN EDES NIEUWSBLAD
ALGEMEEN NIEUWS- EN ADVERTENTIEBLAD VOOR DE ZUID-WEST VELUWE
Verschijnt dinsdags en vrijdags in Ede - Bennekom - Luntenen - Harskamp - Otterlo - Wkerom - De Valk - Ederveen - Veenendaal

Abonnementprijs f 2,15 per drie maanden
Tel. (0858) 98 40 (advertenties b.z.g. 95 69)
Tel. (0858) 93 69 (redactie en drukkerij)

VERGAVE: DRUKKERIJ FROUWS - EDE

Stationsweg 18 - Postbus 100 382100

Redactie: G. J. Gerritsen (chef-redacteur) en W. Weigrafs

Advertentie 18 ct. per mm (min. f 4,80)

Familieadvertentie 10 ct. per mm

Pakkettjes 10 ct. per woord (min. f 1,25)

Van de oogarts naar **Busser**
BRILLESPECIALIST - MAANDEREIND 52 - TELEFOON 9471

Om dat te onderstrepen moesten we stevast als waarschuwing het tragische verhaal horen van wat de zoon van smid Willemsen, hoek Molenstraat-Torenstraatje, was overkomen. Die was bij een uit de hand gelopen experiment met een gevonden granaat zijn gezichtsvermogen kwijtgeraakt.

Maar ja, een verbod kan bij jonge knapen juist nieuwsgierigheid wekken en dandrang prikkelen. Dus verdwenen wij op vrije middagen geruisloos met de fiets richting Sijsseelt om vandaar de hei op te gaan.

Daar viel altijd wel wat te beleven; bijvoorbeeld het nooit afgebouwde viaduct in het tracé van het 'Hazenpad', een door de Duitsers geplande autobahn die nooit afgemaakt werd. Van een A12 was toen nog geen sprake.

Je klom op de betonfragmenten en sprong dan van grote hoogte in het gele mulle zand daarnaast. Totdat je ontdekte dat vlak onder dit rulle zand venijnig scherpe ijzeren pennen omhoogstaken die nog niet in beton gegoten waren. Oeps, geluk gehad!

Of samen zoeken naar de oorsprong van de Renkumse beek die in de bossen aan de Zuid-Ginkel uit de grond borrelt en dan de loop van de beek volgen. Om zo te ontdekken dat die onder de hoge aarden wal van de spoorlijn Arnhem-Utrecht doorstroomde. Wilden we de beek blijven volgen dan zat er niets anders op dan de

schoenen uit te doen en de broekspijpen op te rollen. Gebukt plonsden we kniehoog achter elkaar door het ijskoude water de steeds donkerder wordende lange betonpijp in, totdat we aan de andere kant eindelijk weer daglicht zagen. Ondertussen hoorden we boven onze hoofden de treinen rijden – een wonderlijke sensatie. Om weer bij onze fietsen te komen, staken we de spoorlijn over en raceten dan snel naar huis om nog nét voor het avondeten weer thuis te zijn. Als ze nou maar niet gingen vragen waar we de hele middag geweest waren...

En dan die keer toen we aan de rand van de hei onder een boom, half uit de grond stekend, een roestige ijzeren pijp met aluminiumkleurige vleugeltjes vonden. Met rode konen groeven we zeer behoedzaam het projectiel uit en hadden in de opwindingsroes niet de boswachter gezien die op ons af kwam. Dat

bleek een Indische Nederlander te zijn die bij het zien van ‘ons’ explosief plotseling wit wegtrok en met zijn Indisch accent opgewonden riep: *Jongens, dat is héél gevaarlijk, ja?! Onmiddellijk naar het politiebureau brengen, ja?! En, denk er om: niet aan morrelen, niet aan prutsen en vooral niet laten donderen!*

Tot op de dag van vandaag zijn dit gevleugelde woorden gebleven.

Op het politiebureau aangekomen, legde een geuniformeerde agent het projectiel in een ruimte waar nog meer onontploft wapentuig lag te wachten op de Explosieven Opruimings Dienst. Het spreekt vanzelf dat we hier ongenadig de wind van voren kregen: *Weten jullie ouders hiervan? Je weet toch dat je daar niet mag komen?!*, enz... Achteraf gezien heel vreemd dat deze boswachter knapen van 10-12 jaar dit zeer gevaarlijke projectiel op de bagagedrager van hun fiets (!!) liet wegbrengen.

“Thuiskomen, eten!”

In het vuur van je spel vergat je makkelijk om op de afgesproken tijd thuis te zijn. Gelukkig kenden de ouders dit manco van hun kinderen en lieten zij, wanneer het zover was, staande in de deur een duidelijk signaal horen. Vaak door heel hard je naam te roepen.

Enkele vaders die bij het onderwijs werkten, hadden hun eigen ‘roepmethode’ die ze ook op school toepasten. Hoorde je bijvoorbeeld krachtig handgeklap, dan wist je dat de familie Hummelen aan tafel wilde. En de dochters van meester Van Aller van de Tielkemeijerweg konden nooit zeggen dat ze het snerpend, tweetonig fluitje van hun vader niet gehoord hadden: dit klonk zeker nog drie straten ver zeer luid en duidelijk.

Andere buitenschoolse activiteiten

Hoe vulde je je middagen/avonden wanneer je niet op school hoefde te zijn en de behoefte aan buitenspelen door het ouder worden afnam?

Vanuit de kerk werden een aantal activiteiten georganiseerd waar je naar toe ging. Zoals de **catechisatie** ('kattebak') in de consistorie waar dominee Slingenberg je aan de hand van de Heidelbergse Catechismus de leerstellige kneepjes van het gereformeerde gedachtengoed bijbracht. Van jou werd verwacht dat je de ooit door de Dordtse Synode op schrift gestelde geloofsvragen en antwoorden uit het hoofd leerde. Dat viel niet mee want de meeste leerstelligheden waren veel langer dan de ultrakorte: "*Waaruit kent ge uw ellende?*" – "*Uit de wet Gods!*" Voor mij voelde dit onderricht als een onprettige verplichting.

Maar gelukkig was er ook nog de **knapenvereniging**, 'knapensjees' zeiden wij. Onze vereniging heette "Amos 5:6a – Zoekt den Heere en leeft", genoemd naar de kleine profeet uit het Oude Testament. Deze bijeenkomst had een meer ontspannen karakter. De al jaren beproefde format van de avond was: vóór de pauze een kerkelijk onderwerp en ná de pauze een 'vrij' onderwerp. De 'sjees' werd geleid door een iets oudere man die in zijn jonge jaren zelf óók op de knapenvereniging had gezeten; hij kende het spel dus. Voor pre-pubers was dit een waardevolle periode waarin je samen nadacht over de dingen des levens en waarin je leerde discussiëren. Achterafgezien heel vormend geweest.

Bij toerbeurt moest iedereen een 'vrij onderwerp' naar eigen keuze behandelen. Zo heb ik eens de geschiedenis van de Noorderkerk uitgeplozen. Hiervoor werd ik verwezen naar de goed ingevoerde lokale mannenbroeder Zwerus de Nooy, woonachtig in de Nieuwe Stationsstraat. Van vader hoorde ik dat hij één van de drie godfathers was van de grote Edese verfwarenfabriek MACOSTAN en hij vertelde mij meteen maar de herkomst van die naam: een vernuftig letterplakwerkje van de voornamen van hun vrouwen: **M**Arie, **C**OSTera en **A**Nnie.

Ik zie mezelf nog als piepjong interviewertje met m'n schoolschriftje in de grote fauteuil zitten. Meneer De Nooy wist mij alles te vertellen over de ontstaansgeschiedenis van de kerk die het gevolg was van de Doleantie in Ede. Een groep kerkgangers die zich daar in 1887 afgescheiden had van de Nederlands Hervormde Kerk, zocht een

eigen kerkgebouw.

In een gedragen tempo, sigaar in de ene hand en de duim van de andere achter zijn vestje, vertelde Zwerus de Nooy wie de goede gever van de grond was, wie de architect en wie het zilveren avondmaalstel had geschonken. Op 17 december 1903 werd de kerk geopend; tot die tijd kerkte men in het koetshuis van G.J.C. Cavaljé aan de Molenstraat. Het resultaat was een fraai verhaal waarmee ik alom lof oogste en dat ik nog lang heb bewaard.

Aanvankelijk was het de bedoeling dat de kerk op de plek zou komen waar later onze School met den Bijbel verrees. De eerder genoemde heer Cavaljé had daarvoor het stuk grond gekocht. Ik heb niet kunnen achterhalen waarom de kerk niet hier is gebouwd. Wel begrijp ik nu waarom mijn oude lagere school later Cavaljé-school heette. Aan het eind van m'n verhaal meer over deze genereuze weldoener.

En verder ben ik nog een klein poosje op een **kinderkoor** geweest dat geleid werd door ene meneer Jansen uit Wolfheze. Zijn eigenlijke professie was timmerman, werkzaam bij het gesticht aldaar. Iedere zangavond kwam hij met z'n motor naar ons toe. Van wat we zongen is bij mij alleen één titel blijven hangen: “*Het Angelus klept in de verte*”. Jansen was een zachtaardige man die volledig opging in de muziek maar absoluut geen orde kon houden. Om de repetities niet uit de hand te laten lopen, zat achter ons een potige, kettingrokende (!) employee van de houthandel Tulp die af en toe een flinke tik uitdeelde. Kortom: een wekelijks uitje dat mij niet echt bekoorde. Zowel voor het kinderkoor als voor de knapensjees ging ik naar het verenigingsgebouw dat los naast de Noorderkerk stond, achter het huis van koster Andries Bruxvoort.

En dan had ik, niet te vergeten, **pianoles** bij ‘oom’ Jan Hugo Smit. Daarvoor beklom ik wekelijks de Paasberg en meldde mij bij de indrukwekkende villa ‘De Hoge Paasberg’ van de familie Ligthart waar oom Jan voor het geven van zijn lessen een paar kamers had gehuurd. Dat waren grote vertrekken met een schitterend uitzicht op de ak-

kers die daar toen nog aan de achterkant van het monumentale pand lagen (Trapakkers?).

Ik herinner mij dat er, behalve een piano, ook een vleugel stond en een pianola. Dit bleek een zelfspelende, mechanische piano te zijn die letterlijk op rollen

liep. Ik was gebiologeerd door de techniek en de geheimzinnige beweging van piano-toetsen waar geen mensenhand aan te pas kwam. Bij de afsluiting van een trimester mocht ik zeggen op welk instrument oom Jan voor mij zou spelen.

Vijf jaar lang probeerde deze aardige en meelevende muziekpedagoog mij warm te maken voor het pianospel – tevergeefs. Rond mijn 13de wilde ik er mee wilde stoppen. Ik denk dat mijn keuze ingegeven was door het feit dat ik gaandeweg ontdekte meer interesse te hebben in beeldende zaken dan in muziek. Gelukkig begreep oom Jan mijn keus omdat hij zelf schilderde en aquarelleerde.

En dan sport: ik heb heel kort op **gymnastiekvereniging DOK** gezeten en één keer meegedaan met de uitvoering in de Ederkuil. Ik voel nóg de spanning die dit met zich meebracht: strak in de rij in de coulissen wachten tot het teken 'naar voren!' kwam. In straf tempo koprollen maken op de lange mat en meer van dat soort eenvoudige gymnastische kunstjes. Maar nu zónder fouten, want daar had je al die weken naar toegewerkt!

Eén keer in de week repeteren in een zaaltje achter de muziektent op de markt waar de rakelings passerende trein bijna het vel van je hielen haalde. Wie de trainer was kan ik mij niet meer herinneren. Helaas wél die hatelijke, stugge witte gymbroek die moeder voor mij gemaakt had. Letterlijk een schrijnend geval in het kruis omdat daar veel stukken dikke stof bij elkaar kwamen. Het gevolg was dat je mij in de rij marcherende kinderen er moeiteloos uit kon halen: dat jongetje dat altijd wijdbeens liep.

Waarom wel op DOK ('stijve stok') en niet op SPARTA? Dit had alles met de verzuiling te maken: DOK was christelijk, de andere club niet. Ik kan me niet meer herinneren of de repetitieavonden met gebed begonnen en afgesloten werden, maar het lijkt mij zeker niet onwaarschijnlijk.

Over **zwemmen** heb ik al eerder uitvoerig verteld: het was mijn meest favoriete sport. Dat hele eind fietsen van de Buitenzorglaan naar Ede-zuid en weer terug had ik er graag voor over. Als de zomerabonnementen verkocht werden, stond ik vooraan in de wachtrij. Op veel vrije momenten was ik, al dan niet met vriendjes, in het zwembad te vinden. Met het klimmen der jaren begonnen hier mijn hormonen voorzichtig proef te draaien.

Toen ik zo'n jaar of 15 was, **tenniste** ik 's ochtends vroeg met mijn vader en collega's van het gemeentehuis als invaller op het tennispark aan de Van Borsselelaan bij het heren-dubbel. Het was meer een ontspannen sociaal treffen dan dat men alles uit de

kast haalde om te scoren. Mijn deelname was slechts van korte duur: toen de vierde volwassen man aantrad, belandde ik definitief op de reservebank.

Voetballen, daar kan ik kort over zijn: ik had (en heb) er geen affiniteit mee. In mijn jonge jaren nooit de behoefte gevoeld me bij de junioren van de christelijke zaterdagmiddagclub DTS te melden. Laat staan naar de wedstrijden van de **DoorTrapteSchurken** te gaan kijken. Ik kan mij niet herinneren dat straatvoetbal bij ons in de Buitenzorglaan aan de orde was of dat er vriendjes 'op voetballen' zaten.

En dan de **padvinderij** waar ik nooit op heb gezeten. Al deed vader nóg zo z'n best mij over te halen daar naar toe te gaan. Bezig zijn met Baden Powels gedachtengoed in clubverband sprak mij niet aan, ik had meer interesse in tekenen en knutselen.

Verder was ik een fanatiek **verzamelaar** van postzegels, suikerzakjes, lucifermerken, speldjes en sigarenbandjes. Gelukkig was ik niet de enige die hier hartstochtelijk mee bezig was: ik putte uit een groot arsenaal leeftijdgenoten waarmee geruild kon worden. Op familiefeestjes werden asbakken (roken was nog niet taboe) op sigarenbandjes nagevlooid en een bevriende vertegenwoordiger bracht uit heel Nederland

de mooiste suikerzakjes mee. Ja, wilde het wat worden, dan was het zaak je contacten warm te houden.

Ging je naar school, dan had je een (insteek) boekje of een leeg sigarendoosje met dubbele exemplaren bij je. Thuis verlekkerde je je aan je groeiende collecties, bijeengebracht in albums en plakboeken en trainde je je visueel geheugen om bij ruilsessies elders snel te kunnen

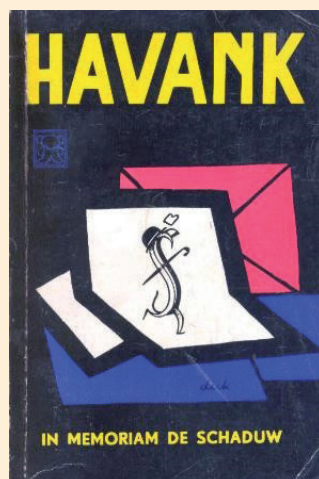
zien wat je nog zocht. Spijtig om zoveel jaren later te constateren dat alle zorgvuldig opgebouwde verzamelingen in de loop der tijd verdwenen zijn.

Het lemma **lezen-lectuur** wordt iets uitvoeriger omdat onder dit kopje een paar zaken bij elkaar komen.

Vader was verzot op Havank en kocht de nieuwste uitgave stevast bij boekhandel Menger, het Wapen van Ede, in de Grotestraat. De indrukwekkende voorgevel van het pand zag er in mijn kinderjaren vrijwel nog net zo uit als op deze oude foto uit 1910. Soms ging ik met mijn vader mee en verbaasde me iedere keer weer over de tamelijk duistere, kleurloze inrichting van deze winkel en de handelingen die daar verricht werden. Ik zie nog zó voor mij een hoge, gesloten kastenwand met

deurtjes waarin glas zat. Daarachter stonden, stofvrij, in papier gewikkeld de boeken waardoor de titels op de rug onleesbaar waren. Ongeveer halverwege zat over de volle breedte van de wand een lange rail waaraan een verrijdbare ladder hing. Achter de toonbank stond de heer Menger in een keurig driedelig pak. Omdat vader vaste klant was, wist hij precies waarvoor meneer Bulder kwam.

Na de begroeting volgde het vaste ritueel: de boekhandelaar schoof de ladder naar de kast waarin het bestelde boek zat. Vervolgens klom hij omhoog, opende met een sleutel het deurtje en haalde het boek eruit. Hoog op de ladder staand wikkelde hij het papier eraf, boog zich naar mijn vader en zei: *Deze was het toch, meneer Bulder?*

Maar wat mij het meest intrigeerde, waren de spierwitte sportgympen die de heer Menger droeg. Ik was gechoqueerd door dit grote contrast met zijn 'zondagse' pak. Later begreep ik dat hij de gympen bij het beklimmen van de trap om veiligheidsredenen droeg.

Naast de verkoop van boeken had hij ook een bibliotheek. Ooit heb ik bij hem een werk van Karl May over Winnetou geleend: "De schat in het Zilvermeer". Maar de grijze brij van dicht op elkaar gezette kleine letters op grijs papier benam mij de lust om het te lezen. Toen al gevoel voor verzorgde typografie?

Boeken kreeg je doorgaans bij je verjaardag en heel soms met sinterklaas. Op mijn elfde (1952) stuurde mijn grootvader, opa Bulder, een boek over Jan van Riebeeck die in 1652 landde in de Tafelbaai van Zuid-Afrika. Ik was er heel blij mee omdat ik verzot was op geschiedenisverhalen.

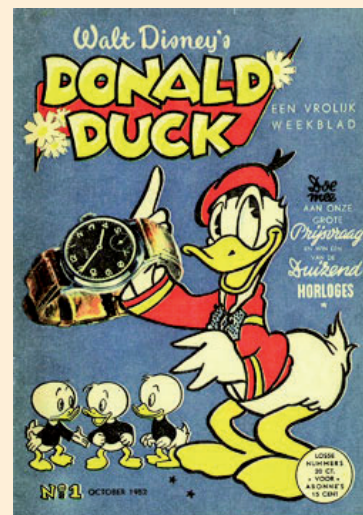
In onze kring kwamen 'goede' jeugdboeken van de protestants-christelijke uitgeverij Callenbach Nijkerk. Nu bezien wel heel erg weeïg-vroom en moraliserend van aard. Opvallend hoe de kinderen die daarin figureerden, dachten en handelden als volwassenen. Als jong lezertje van "Peerke en z'n kameraden" had je dat nog niet in

de gaten. Nee, geen stripverhalen lezen want daarin ontbrak 'de boodschap'.

Maar gelukkig had onze lijfkrant Trouw in die dagen een iets liberalere opvatting en plaatste dagelijks de beeldfeuilleton "Tekko Taks". Iedere ochtend las ik in pyjama met rode oren,

Daarom werden de colporteurs van dit schandelijke weekblad die ons bij het schoolhek ons probeerden warm te maken voor een abonnement, de wacht aangezegd. Ik zie nog een in heilige toorn ontstoken meester Eijgenraam voor me die de mannen verjoeg als ware het de goddeloze oud-testamentische Baäl-priesters: *“Vooruit! Maak dat je wekomt met je verderfelijke waar! Dit is geen kost voor onze leerlingen!”*

Ik raakte in de leeftijdsfase die gekenmerkt wordt door grote honger naar feitenkennis en achtergronden en viel met m'n neus in de BlueBand-boter toen dit merk uitkwam met de jeugdcyclopedie "Ik weet het". Het album moest je kopen, maar de

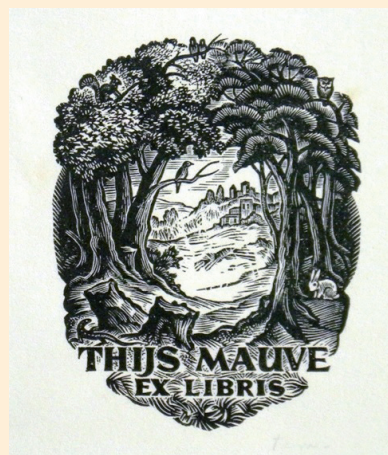
Maar het tij viel niet meer te keren: drukkerij/uitgeverij Veenman in Wageningen (makers van “De Spiegel”) bracht in 1955 het weekblad “Arend” uit. Tot onze vreugde kregen wij hier een abonnement op. Wij smulden van de avonturen van ‘Lettie Droeflot’ en ‘Billy Turf, het dikste studentje ter wereld’ en namen en passant kennis van belerende stripjes over de bijbel, auto’s, planten, die-

plaatjes hiervoor kreeg je gratis bij een pakje boter. Dus alleen maar deze margarine kopen en snel alle 250 plaatjes verzamelen om die in het album te plakken.

Ja, Hieronymus van Alphen had wel gelijk: mijn spelen werd leren. Met de hiermee verzamelde kennis gooide ik bij quizz-spelletjes vaak hoge ogen. Ik kon je toen precies vertellen hoe lang de Chinese Muur was en hoe hoog de Eiffeltoren; waar de longen voor dienden en hoe een atol ontstond, enz., enz.

In de opsomming van 'buitenschoolse activiteiten' mag zeker niet ontbreken dat ik ongeveer vanaf mijn 10de begon te **tekenen**. Met potlood en kleurpotlood, met waterverf en iets later met (kroontjes)pen en oost-indische inkt. Vaak kleine stillevens die ik zo natuurgetrouw mogelijk probeerde weer te geven. Ik kon daar uren mee bezig zijn, maar dan spreek ik al over het einde van mijn lagereschooltijd, begin middelbare school.

In die tijd ontwikkelde het gemeentebestuur van Ede plannen voor ingrijpende bouwkundige en infrastructurale veranderingen in het dorp. Ede begon zich uit te breiden. Om de oude, verdwijnende situaties vast te leggen, werden lokale beeldende kunstenaars gevraagd hiervan tekeningen en schilderijen te maken t.b.v. de Topografische Atlas van de gemeente. Omdat mijn vader (gemeentesecretaris) deel uitmaakte van de kunstcommissie die dit ter hand nam, kwam hij o.m. in contact met de Lunterse schilder en houtgraveur Thijs Mauve, neef van de grote Anton Mauve.

Van het een kwam het ander en werd ik door Mauve uitgenodigd om eens op z'n atelier te komen. Hij was een zeer gedreven man die meeslepend over zijn werk kon praten en liet mij zien wat hij op dat moment op de ezel had staan. Hij gaf mij als nieuwsgierige beginnening niet alleen praktische tips, maar leerde mij vooral 'kijken'. Mede door zijn toedoen werd de voor mij nog onbekende schatkamer van de beeldende kunst geopend en ben ik later beeldend- en grafisch vormgever geworden.

Vakantiebaantjes

In de laatste jaren dat ik op de Buitenzorglaan woonde, heb ik als 16/17 jarige enkele vakantiebaantjes gehad. Ik noem er een paar.

Bakker Van der Spek

Het eerste was hulpje van bakker Van der Spek aan de Not. Fisscherstraat. Rond Pasen en Kerstmis stond daar een bakfiets (zonder motor!) klaar vol bestellingen om bezorgd te worden. Dat was heel leuk en afwisselend werk omdat je bij allerlei

mensen aan de deur kwam, op een moment dat men al een beetje in feeststemming verkeerde. Bij iedere aflevering weer die lichte spanning: zou er nog een fooi komen? En wat werd het: een grote appel, een sinaasappel, een gulden of een sigaret?

Het viel niet mee om de bakfiets – een koppige doortrapper – in beweging te krijgen, maar als hij eenmaal liep, was het een zonnetje. Toch altijd eerst even oefenen voor je de slag weer te pakken had: een combinatie

van kracht en behendigheid. Het was de kunst om precies op tijd voor de deur van de klant te stoppen. Lukte dat niet langzaam freewheelend, dan was er altijd nog de grote handrem vlak onder het zadel die je met een forse ruk krachtig omhoog trok. Je was blij met een bezorgroute waarin je niet met het gevaarte ‘de berg’ op hoefde.

Boer Veldhuizen

Ook kluste ik soms bij boer Veldhuizen in Meulunteren waar wij altijd onze eieren vandaan haalden. Daar mocht ik dan meehelpen met het hooien of de houten (kippen)schuren van een nieuw laagje zwart carbolineum voorzien. Zo schrikachtig als er thuis met een toevallig binnenlopende muis werd omgegaan, zo vertrouwd-alledaags was dit diertje hier. Geen wonder dat daar zoveel poezen rondliepen.

Meeëten op de boerderij was een sensatie apart omdat er met broodbeleg als kaas en spek niet zuinig werd omgegaan. Als ik aan het einde van de middag vermoeid op de fiets huiswaarts ging, voelde ik mijn spieren. Geen wonder dat ik ‘s avonds als een blok in slaap viel.

Gebroeders Hanstede

Een ander en heel apart baantje was het werk op een Edes bedrijf dat (munt)gasmeters sloopte. Rond 1958 kocht het in heel Nederland meters op die door de overgang op aardgas onbruikbaar waren geworden. Het fabriekje, eigendom van de Gebroeders Hanstede, stond oostelijk van de Bunschoterweg aan de Kleefseweg 29-31 (*in 1973 is het gesloopt, inclusief de hoge stenen schoorsteen*). Eén van de gebroeders woonde op de Buitenzorglaan.

Als de gasmeters uitgeladen waren, moesten wij met een kleine vuistbijl eerst het uitstekende deel eraf slaan waar ooit de muntjes in gestopt werden. Op dit onderdeel zat veel zink wat zich, naar ik mij herinner, absoluut niet ver-

mengen mocht met tin. Dat losslaan was altijd een grote verrassing: wat zou er nog inzitten? Behalve de originele gasmunten, kwam ook een keur aan andere muntstukjes tevoorschijn die kennelijk genoeg 'zwaarte' hadden om de meter in gang te zetten. Want je wilde koken en dan blijkt plotseling dat je geen gas hebt én dat óók nog alle winkels dicht zijn... Dan kende de vindingrijkheid om dit probleem met andere munten te tackelen, soms letterlijk, geen grenzen.

Ik ontdekte dat meerdere plaatsen/gemeenten in Nederland hun eigen gasmunten hadden: ronde metalen schijfjes waarin de naam van de gemeente was gestanst. Afhankelijk van het type meter waarvoor het bedoeld was, was er in veel gevallen

in de rand een half cirkeltje uitgesneden.

De gevonden munten mocht ik houden en nam ze dus als curiosa mee naar huis. Helaas is ook deze verzameling in de loop der jaren verloren gegaan.

Was het muntbakje eraf gehaald, dan werden de meters door de gebroeders vakkundig in een gigantisch grote ronde metalen trommel gestapeld. Deze leek met z'n geperforeerde, plaatstalen mantel op een reusachtige wasmachine. Eenmaal gevuld, werd de enorme stalen deur er voor gedraaid en met klemmen zorgvuldig afgesloten. Aan de buitenkant van de trommel was een stelsel van buizen met gaatjes gemonteerd waar gas door stroomde. Wanneer het gas werd aangestoken, begon de trommel te draaien. Meestal gebeurde dit aan het einde van de dag en bleef het reuzenrad een groot deel van de avond en de nacht roteren. Door de hitte smolt het soldeertin waardoor alle meters in stukken uiteen vielen. Het vloeibaar geworden metaal werd in een grote bak onder de trommel opgevangen. Ik begreep dat tin van alle vrijkomende metalen bij verkoop het meeste opleverde en daarom zo zuiver mogelijk moest blijven.

De volgende ochtend was het geheel zover afgekoeld dat de deur open kon. Vervolgens werd de inhoud op een lopende band gestort en moest ik eerst met een grote electromagneet de ijzerdelen eruit vissen en die in grote, oude olievaten droppen. Daarna werden met de hand de koper- en messingdelen gescheiden en wat overbleef ging als restafval de deur uit. Geen idee hoeveel geld al dit werk uiteindelijk in het laadje bracht.

Of dit bedrijf voor het huidige ARBO-examen geslaagd zou zijn, waag ik te betwijfelen. Als ik thuis kwam moest ik me meteen wassen en schone kleren aandoen, want er kleefde een zeer pregnante gas-, olie- en metaallucht aan mij. Wat ik met dit werk verdiende, ben ik vergeten – veel zal het zeker niet geweest zijn.

Tot slot nog een incident tijdens een middagpauze in de 'kantine'. De Gebroeders

Hanstede waren overtuigde katholieken en luisterden tussen de middag steevast naar een stichtelijk KRO-programma. Toen een vriend van mij, ook een vakantiehulpje, als ras-calvinist daar een licht-spottende opmerking over maakte, werd hem gesommeerd ogenblikkelijk te vertrekken en niet meer terug te komen...

Een man? Een vrouw?

Ik kom nog even terug op de Amsterdamseweg, de straat waar we het allereerst in Ede woonden. Nadat we naar Buitenzorglaan 16 verhuisd waren, hielden we nog lange tijd contact met de familie Van Lingen. Het loopje daar naar toe voerde, in mijn kinderlijke beleving, langs heel grote en statige huizen.

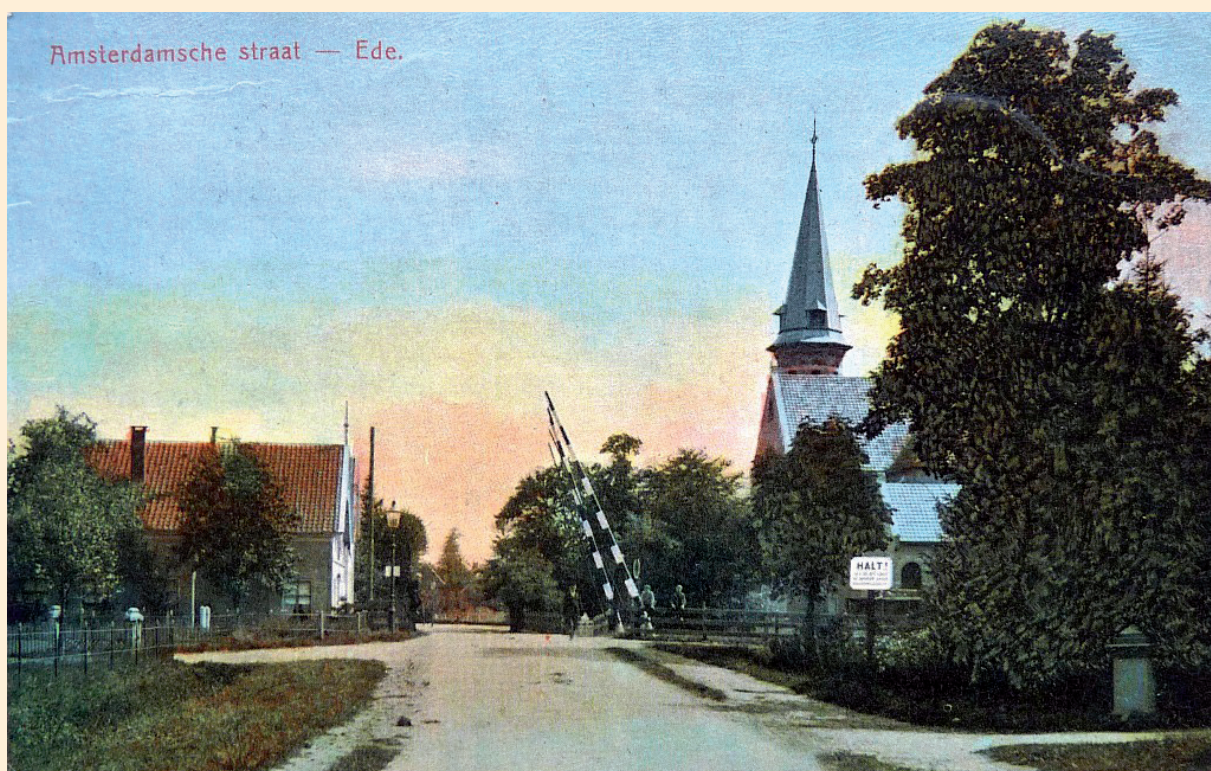
Naast één van die panden viel mijn oog op een man in een voor die tijd wat onalledaagse outfit. Hij droeg een groot-geruite plusfour en een dito colbertje met daaronder een vest. Op z'n hoofd een ruim geplooid pet van dezelfde ruitstof als waarvan z'n broek van gemaakt was. Hij liep in degelijke mannelijke stappers en bereed een sportief model herenfiets. Kortom: het prototype van een chique, stoere he-man.

Tot ik hem op een keer naast z'n vrouw zag lopen. Ineens kreeg ik een onbestemd gevoel: wás dit eigenlijk wel een mán? In een flits zag ik in z'n bewegingen iets vrouwelijks, waarna de schellen van mijn ogen vielen. Ja, het was een vróuw, al deed ze nog zo haar best een mán te zijn. Ik begreep niets van dit wonderlijke fenomeen en durfde met niemand over mijn ontdekking te praten.

Pas later in de jaren des onderscheids leerde ik dat hier een woord voor was: travestie. En ook dat vrouwen verliefd op elkaar konden worden en dat men dat 'damesliefde' noemde. Toen alles op z'n plaats viel, kwam bij mij het oude kleuterdeuntje boven: *"Koekkoek, koekkoek, een vrouw in een mannenbroek..."*

Fotokatern

In de loop der tijd heb ik veel fotomateriaal verzameld over oud-Ede. In eerste instantie ging mijn nieuwsgierigheid uit naar hoe het gebied waar ik woonde er voor mijn tijd uitzag. Ik heb een aantal op internet gevonden oude ansichtkaarten in het nu volgende fotokatern verwerkt.

Amsterdamseweg, vermoedelijk begin jaren dertig. Over de spoorlijn links het huis waar later de dames Baljet woonden. In de dagen van deze (ingekleurde) foto heette het 'Ons Genoegen'. Het zandpad links is het begin van de latere Buitenzorglaan. Of die naam er toen al aan gegeven was, is mij onbekend. Het hek links hoort bij villa 'Stompekamp', waarvan hieronder een ansichtkaart uit 1910.

Tielkemeijerweg, voorheen de Stompekamperweg, rond 1918 gezien in zuidelijke richting. Rechts spoorlijn Ede-Amersfoort en links het woonhuis van huisschilder Jan Jansen. Kijkend naar de bocht in het spoortraject denk ik dat dit huis tegenover de plek staat waar later, aan de overkant van de spoorlijn, Buitenzorglaan 16 zou komen.

Op de foto hieronder ongeveer dezelfde plek, nu iets verder richting Lunteren een paar jaar later, gelet op de seinpaal die er staat. In het midden van links naar rechts het smalle tracee van de rijksweg, haast een zandpad. Van bewaking van de spoorwegovergang nog geen sprake. Rechts van de kromming zou later de Buitenzorglaan en z'n bebouwing komen; nu nog een deel van de moes- en oofttuin achter villa "Stompekamp".

Hier de Tielkemeijerweg, voorheen genaamd Stompekamperweg, rond 1930, gezien in zuid-oostelijke richting. Links boerderij 'de Stompekamp' en rechts (net niet zichtbaar) de spoorlijn Ede-Amersfoort. Op de achtergrond de toren van de Gereformeerde Noorderkerk.

Op de onderste foto, waarschijnlijk ook rond 1930, zijn we de spoorlijn overgestoken. We staan op de Tielkemeijerweg en kijken in noordelijke richting. Rechts weer boerderij 'de Stompekamp'.

We staan weer op de Tielkemeijerweg, voorheen Stompekamperweg, en kijken in noordelijke richting. Rechts boerderij 'de Stompekamp' en links de spoorlijn Ede-Amersfoort. Jaar van de opname: vermoedelijk 1930. Nog geen spoor van de huizen die er in onze tijd stonden.

Op de onderste foto, waarschijnlijk ook rond 1930, staan we op het punt waar de Amsterdamseweg en de Tielkemeijerweg elkaar raken. Rechts het huis van de dames Baljet dat vroeger 'Ons Genoegen' heette. Links over de spoorlijn het niet zichtbare zandpad dat later de Buitenzorglaan zou worden. Ook hierlangs nog geen huis te bekennen.

Hotel Buitenzorg rond 1910 gefotografeerd vanaf het punt waar 'Buitenzorglaan' en Amsterdamseweg elkaar raken. Tegenover Buitenzorg lag de grote villa "Stompekamp" die in 1944 afgebroken werd. Na de bevrijding in 1945 maakten de Canadezen op dit toen onbebouwde terrein een park. Later zou dit park plaats moeten maken voor het 'kasteel' van Hendrik van de Top.

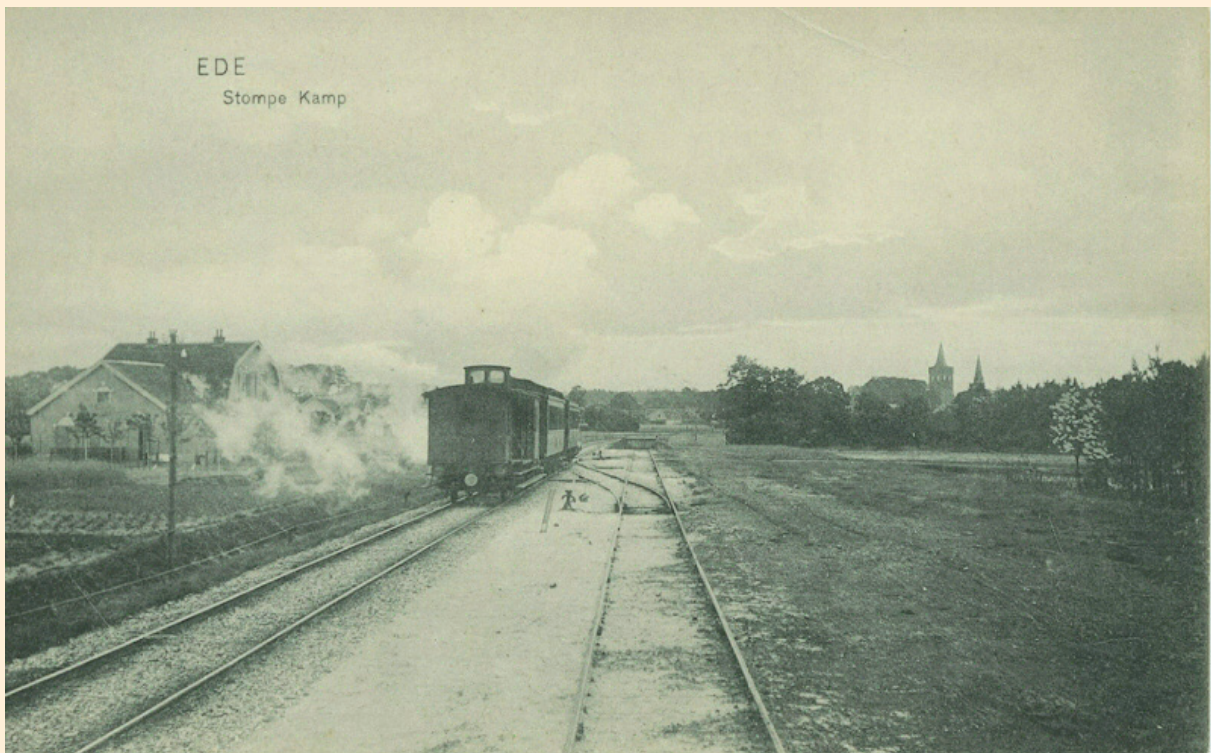
Op de onderste foto, waarschijnlijk rond 1930, een kijkje in de Amsterdamseweg in westelijke richting met links het begin van de Telefoonweg. Rechts vaag het begin van de Concordialaan te herkennen.

Concordialaan rond 1930, gefotografeerd vanaf de kruising met de Amsterdamseweg.

Hieronder de 'Knuttelweg' rond 1930 – kijkend naar het dorp. Links de boerderij van Van Gelder (vanaf 1953 locatie Rubberfabriek Velp). Rechts de rails van het rangeerterrein met stootblok. Daarnaast een onbebouwd lap grond waar later de uitbreiding van de melkfabriek Concordia zou komen te staan.

De Molenweg/Molenstraat, gezien in westelijke richting. Rechts de Concordiamolen met de molenarswoning. De weg op de voorgrond van links naar rechts is de Telefoonweg.

De Telefoonweg in noordelijke richting, gezien vanaf de toenmalige Brouwerstraat. Links de School met den Bijbel. De B-school was toen nog niet gebouwd. Het dakje uiterst links was van het bovenmeestershuis. In dit gebouw zat later de kleuterschool waar ik in 1947 naar toe ging. Rechts het hek dat om de grote tuin van Cavaljé's huis 'Rusthoeve' stond.

De Telefoonweg gezien in noordelijke richting vanaf de hoek met de Veenderweg rond 1930. Links de School met den Bijbel, later de Cavaljé-school.

Meer over G.J.C. Cavaljé

Tijdens mijn speurtocht stuitte ik regelmatig op de naam Cavaljé en werd steeds nieuwsgieriger naar de persoon en zijn beweegredenen. Toen ik hem wat meer in kaart had gebracht, vielen voor mij een aantal stukjes van de puzzel op hun plaats. Om de persoon Cavaljé beter te kunnen duiden, is het goed iets meer over zijn achtergrond te vertellen. George Jan Casper werd op 10 december 1824 te Zwolle geboren in een gezin dat kerkelijk Hervormd was en leefde vanuit de Réveil-gedachte. De aanhangers van het Réveil verwachtten een vernieuwing van de wereld langs de weg van innerlijke, door Christus gewekte verandering van het individu en, in het verlengde daarvan, ook van de gemeenschap. Het ideaal was een samenleving waarin geen plaats meer was voor hiërarchisch-maatschappelijk onderscheid, want voor God is ieder mens gelijk. Deze opvatting stond haaks op de toenmalige standenmaatschappij die voor haar goed functioneren juist gebaat was bij een zeer strikte hiërarchie.

Verder kenmerkt het Réveil zich door sociale bewogenheid in een tijd waarin voor ouderen en zwakken in de samenleving nog slechts weinig voorzieningen bestonden. Geholpen door zijn rijkdom heeft Cavaljé deze opvatting in Ede op meerdere terreinen praktisch vorm weten te geven. Als buitenstaander zou je zijn daden misschien karakteriseren als genereus altruïsme, maar voor Cavaljé waren het 'werken der dankbaarheid' jegens God die hem met zoveel aardse goederen had gezegend.

Goed denkbaar dat George Jan Casper gaandeweg vervreemde van de traditioneel-dogmatisch ingestelde Hervormde Kerk, de staatskerk die voor sommige gelovigen weinig ruimte liet voor een persoonlijke geloofsbeleving. Misschien was dit voor hem het breekpunt om in 1886 met de Doleantie mee te gaan en uit de kerk te stappen.

Volwassen geworden verhuisde hij naar Amsterdam, waar hij een hoedenzaak begon voor dames uit de betere kringen. Dit bedrijf had hem blijkbaar geen windeieren gelegd, want in 1876 had hij zijn schaapjes op het droge en verhuisde op 52-jarige leeftijd als rustend burger naar Ede. Waarschijnlijk om gezondheidsredenen van zijn vrouw die helaas vrij kort na de verhuizing overleed. Anderhalf jaar later huwde hij de Edese mejuf-

frouw Clant, dochter van een Lutherse emeritus-predikant.

Deze dominee-in-ruste woonde in de grote villa hoek Amsterdamseweg-Not. Fischerstraat die later de pastorie van ds Slingenberg zou worden. Van een Noorderkerk was toen nog geen sprake, die zou pas in 1903 verrijzen.

Aanvankelijk woonde Cavaljé in de 'Brouwershoeve' gelegen aan het eind van de Brouwerstraat, vlak bij de Hervormde Kerk midden in het dorp. De 'Brouwershoeve' heb ik in mijn jonge jaren nog gekend: toen een bouwval, rijp voor de sloop.

In 1878 liet hij villa 'Rusthoeve' bouwen aan de toenmalige Telefoonweg 43, tussen Molenstraat en Brouwerstraat, ten westen van de spoorlijn Ede-Amersfoort (die er toen overigens nog niet lag). Het had voor en achter een zeer grote tuin en stond recht tegenover het terrein waar later de 'School met den Bijbel' zou komen. Het koetshuis van

huize 'Rusthoeve' lag aan de Molenstraat-hoek Telefoonweg. Hierin werden vanaf 1887 godsdienstoefeningen voor de Edese Dolerenden gehouden tot in 1903 de gloednieuwe gereformeerde Noorderkerk aan de Amsterdamseweg in gebruik kon worden genomen.

De naam Noorderkerk is van latere datum. Toen in 1940 in het Beatrixpark op het Maanderzand een tweede gereformeerde kerk werd gebouwd, kreeg deze de naam Zuiderkerk en werd de naam van het gebouw in het centrum Noorderkerk. Later zou de Zuiderkerk Beatrixkerk genoemd worden.

Om zijn herenhuis hoog en droog te houden, gebruikte de heer Cavaljé zand van zijn bouwland wat later het schoolplein van onze School met den Bijbel zou worden. Op die manier ontstond daar een diepe tuin die als groententuin dienst deed en omringd was door een hoge beukenhaag. De tuin om het huis was in hoofdzaak een beukenbos van misschien wel 100 jaar oud.

Langs de Telefoonweg stond een stevig ijzeren hek met in het midden een inrijhek. Via dit hek kwam men bij een rond gazon waarin men een groot perk met stamrozen had aangelegd. Daarachter was een hoge hardstenen stoep, die aan beide kanten een trap van vijf treden had.

En langs de zijkanten van deze tuin waren bijzondere aantrekkelijke lanen aangebracht, 'berceaux' geheten (in de volksmond verbasterd tot 'parasouwen'). Ze bestonden uit twee rijen beuken op slechts een halve meter van elkaar. De toppen waren twee aan twee geënt waardoor er levende bogen ontstonden, alle in precies dezelfde vorm.

De berceau langs de Brouwerstraat liep vanaf de Telefoonweg tot bijna aan het punt waar nu de spoorwegovergang is. Die langs de Telefoonweg was korter. Het was een heel bijzondere ervaring om onder zo'n fraai natuurlijk gewelf van beukenbladeren te lopen. Een echte bezienswaardigheid in het kleine dorp waar op mooie zomeravonden veel mensen naar kwamen te kijken.

Om een beeld te krijgen van hoe het er hier toen uitzag, zet ik op de volgende pagina een foto van de Telefoonweg rond 1916.

We kijken weer in noordelijke richting. Links de School met den Bijbel en rechts daarvan de Concordiamolen. De gaslantaarn links staat op de hoek Telefoonweg-Veenderweg. Daar tegenover ligt de Brouwerstraat. Rechts in het midden een fragment van de al eerder genoemde berceau.

Cavaljé nam, samen met anderen, het initiatief tot het oprichten van een 'School met den Bijbel' de eerste christelijke school op het dorp. Men vond dat gewenst, omdat Ede toen alleen een openbare school had waar slechts enkele uren per week godsdienstonderricht gegeven werd. Dit was zeker in de ogen van de Dolerenden in het dorp een te smalle basis om een kind godvruchtig op te voeden.

Hij schonk de grond en nam de bouw van de school en de daarbij behorende onderwijzerswoning voor zijn rekening. Op 6 januari 1890 werd het gebouw in gebruik genomen. De school stond onder leiding van de kerkenraad van de in 1887 in Ede ontstane Nederduits Gereformeerde Kerk. Ook in het ontstaan van dit nieuwe kerkgenootschap heeft Cavaljé de hand gehad.

Op 13 mei 1905 overleed de heer Cavaljé en uit de erfenis van het echtpaar Cavaljé (beide huwelijken bleven kinderloos) kreeg het schoolbestuur nog een stuk grond waardoor uitbreiding van de school met een tweede vleugel mogelijk werd.

In 1931 werd de school gesplitst in school A (aanvang schooljaar 1 april) en school B (aanvang schooljaar 1 september) om in 1964 weer samengevoegd te worden tot één school onder de naam 'Cavaljéschool'.

Na de dood van mevrouw Cavaljé bleek uit het testament dat aan het schoolbestuur

ook nog 1.25 ha grond op de Paasberg, tussen Bergstraat en Paasbergerweg, was vermaakt. Onder de voorwaarde dat op dit terrein 'een oude mannen- en vrouwenhuis' gebouwd zou worden. Voor de bouw was een bedrag van f 5.000 vastgelegd en f 4.000 voor onderhoud. Dit geld bleek niet toereikend en daarom werd een deel van de grond voor f 8.000 gulden verkocht aan de gemeente Ede die er meteen een bouwverbod oplegde om het vrije uitzicht vanaf de Paasberg te waarborgen.

Op het resterende deel aan de Bergstraat werd de Cavaljéstichting gebouwd naar een ontwerp van architect Noë in de stijl van een Engels landhuis. Het bevatte vier woningen van beperkte omvang: kamer, slaapkamer, keuken en bergruimte. Ze waren allemaal op het oosten gelegen en omgeven door een fraaie tuin. Het geheel werd op 1 februari 1928 opgeleverd en kort daarna kwamen de eerste bewoners. Door de jaren heen is er altijd voldoende vraag naar de huisjes geweest, mede door de lage huurprijs.

Nu ik de persoon Cavaljé en zijn daden iets meer in kaart heb weten te brengen, groeit mijn verwondering en bewondering. Ongelooflijk dat één welgesteld, bevlogen en daadkrachtig man tussen 1870 en 1900 op het terrein van kerk en maatschappij zóveel voor gereformeerd Ede betekend heeft. Tijdens mijn zoektocht ontdekte ik dat onze 'meester Bennebok' (B.D. Eijgenraam) destijds een boek over Cavaljé heeft geschreven; heel goed denkbaar dat veel van het bovenstaande hieruit geplukt is.

Even terug naar 'Rusthoeve': begin jaren '20 van de vorige eeuw werd deze villa

gesloopt. Daarna verrezen aan die kant van de Telefoonweg tussen Molenstraat en Brouwerstraat de huizen zoals ik die gekend heb. Nu ik weet dat Cavaljé de grond daar liet ophogen, begrijp ik waarom de tuinpaden afliepen naar de straat en dat je de bewoners 's winters bij sneeuw en ijzel daar kolenas op zag strooien.

In mijn tijd zat op de hoek met de Molenstraat bakker Coppoolse die zijn oven nog met takkenbossen stookte en op de hoek met de Brouwerstraat slagerij Van Wincoop. Achter de winkel was een aparte ruimte waar geslacht werd. Ik herinner me een veewagen waaruit een hartverscheurend loeiende koe werd getrokken en dat het kort daarna heel stil werd. Misschien had het arme dier zijn einde al voorvoeld...

Hiermee sluit ik mijn persoonlijke herinneringen aan de Buitenzorglaanperiode af. Het is een incomplete verzameling fragmenten geworden. Ik hoop dat de lezer desondanks toch een beeld heeft gekregen van hoe ik mijn Edese wereldje van toen gezien en beleefd heb.

Het was een genoegen deze terugreis te maken en de sfeer van vroeger weer even te proeven.

Arend Bulder, Velp 2018
arendbulder1@gmail.com